

Wojciech Kujawa

SPRAWA KRYPTONIM „PALLOTYNI”. SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA WOBEC WARSZAWSKIEGO DUSZPASTERSTWA PRAWNIKÓW (1960–1965)

Względne i krótkotrwałe złagodzenie życia społeczno-politycznego zapoczątkowane w 1956 r. zaktywizowało środowiska inteligencji katolickiej. Ukształtowały się wówczas różnorodne formy działalności katolików świeckich. Niezwykle zaniepokojenie władz komunistycznych wzbudzały duszpasterstwa zawodowe, które według wicedyrektora Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ppłk. Stanisława Morawskiego były jednym z istotnych „elementów programu współczesnej działalności Kościoła”, a także „instrumentem odzyskiwania przez kler utraconych wpływów etyczno-moralnych oraz politycznych na masy wiernych”¹.

Również pracownicy wymiaru sprawiedliwości, skupieni w mniej lub bardziej formalnych gremiach, zapoczątkowali religijne spotkania². W 1957 r. podjęła działalność warszawska grupa prawników-katolików, złożona w zdecydowanej większości z adwokatów oraz nielicznych sędziów, m.in. udzielali się w niej mecenas: Feliks Maliszewski, Bogumił Budka, Waław Bitner, Waław Reyndel, Ludwik Szczerbiński, Juliusz Pomorski, Antonina Grabowska, Przemysław Kłosiewicz, Stanisław Szonert, oraz sędziowie: Teodozja Kotecka, Lucjan Witkowski, Bolesław Dobrzański³. Organizacją konferencji zajmował się przede wszystkim Feliks Maliszewski, który bezpośrednio kontaktował się ze sprawującymi opiekę nad duszpasterstwem prawników w Warszawie księdzem Władysławem Padaczem oraz

¹ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995, s. 131; AIPN, 01283/363, Pismo wicedyrektora Departamentu III MSW ppłk. Stanisława Morawskiego do zastępców komendantów KW MO i KM MO, Warszawa, 27 II 1961 r., b.p.

² Szczególnie aktywną katechizację prawników prowadził ks. Stefan Marszowski, organizując nauki początkowo w kościołach w Krakowie, a następnie w skali całego kraju. W maju 1960 r. prymas Stefan Wyszyński przysłał mu pisemne podziękowanie za pracę wśród krakowskich prawników. AIPN, 01283/363, Informacja naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie ppłk. Jana Gibskiego dotycząca duszpasterstwa stanowo-zawodowego, Kraków, 5 IV 1962 r., b.p.

³ AIPN, 0236/447, t. 3, Analiza sytuacji politycznej i przejawów antysocjalistycznej działalności niektórych elementów w adwokaturze opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału I Departamentu III MSW ppłk. Stefana Mikołajskiego i starszego oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka, Warszawa, 25 II 1960 r., k. 77; AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. I, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obserwacji operacyjnej krypt. „Pallotyńi” opracowany przez oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy sierż. Stanisława Stykowskiego, Warszawa, 13 XI 1963 r., k. 14.

biskupem Jerzym Modzelewskim. Mecenas Maliszewski informował pozostałe osoby o terminach spotkań, odbywających się początkowo nieregularnie, najczęściej w kościele św. Anny, rzadziej w kościołach wizytek i św. Jakuba. Dopiero podczas pielgrzymki prawników na Jasną Górę w listopadzie 1957 r. ustalono stały termin na trzeci piątek każdego miesiąca w kościele św. Anny⁴. Niezwykle znaczenie dla prawników miały także organizowane każdego roku uroczystości opłatkowe z prymasem Stefanem Wyszyńskim oraz kilkudniowe dni skupienia prowadzone przez pallotynów w Otwocku⁵. Podczas konferencji podejmowano tematy przede wszystkim religijne i społeczne (np. udział prawników w postępowaniach rozwodowych), lecz nawet one dla władzy były przejawem antysystemowej postawy⁶.

Wyjątkowym wydarzeniem w duszpasterskiej działalności prawników była I Pielgrzymka Prawników-Katolików na Jasną Górę w dniu 3 listopada 1957 r.⁷ Organizacją pielgrzymki zajmowały się komitety do spraw zjazdu, tworzone w większych miastach (pierwszy powstał w Krakowie) i składające się z przedstawicieli duchowieństwa oraz środowiska prawniczego⁸. Zadaniem ich było przede wszystkim upowszechnianie programu zjazdu, informowanie o możliwościach przejazdu i noclegach, a także zbieranie szczegółowych

⁴ AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. II, Doniesienie TW „Lolek” dla starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Władysława Czyża, Warszawa, 14 IX 1962 r., k. 81–82.

⁵ Służba Bezpieczeństwa w celu pozyskania danych personalnych uczestników spotkań nałożyła na zakon obowiązek dyscypliny meldunkowej. W lipcu 1962 r. duchownym odebrano 19 pomieszczeń dobudowanych w 1957 r. do siedziby zakonu, przeznaczając je na ośrodek zdrowia MRN w Otwocku. Zakonnicy nie zaprzestali organizowania stanowych rekolekcji, aczkolwiek ograniczenie warunków lokalowych przyczyniło się do zmniejszenia liczby ich uczestników. *Ibidem*, Doniesienie TW „Friese” dla oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka, Warszawa, 8 II 1960 r., k. 42; AIPN, 0201/256, t. 1, Charakterystyka starszego oficera operacyjnego Referatu KP MO ds. SB w Otwocku por. Bolesława Drożdża dotycząca zagadnienia kleru świeckiego i zakonnego na terenie miasta i powiatu otwockiego, Otwock, 20 XII 1962 r., k. 21, 24.

⁶ Analogiczne tematy podejmowano także podczas pielgrzymki prawników na Jasną Górę w 1957 r. Oficer operacyjny Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzy Kościuczuk raportował, że „miała ona wyraźny charakter zjazdu politycznego. W wygłoszonych referatach poruszono cały szereg aspektów społeczno-politycznych obowiązującego ustawodawstwa, które pozostają w kolizji z religią katolicką, np. sprzeciwianie się ustawie o przerywaniu ciąży, ustawie prawa rodzinnego”. AIPN, 01283/369, Informacja oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka dotycząca pielgrzymki prawników-katolików na dzień 3 XI 1957 r., Warszawa, 21 XI 1957 r., b.p.

⁷ Por. Jerzy Kościuczuk informował, iż celem pielgrzymki miało być „nawiązanie łączności z Episkopatem oraz omówienie w gronie zawodowym najaktualniejszych zagadnień i problemów”. *Ibidem*, Informacja oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka dotycząca zjazdu prawników-katolików w listopadzie 1957 r. w Częstochowie, Warszawa, 1957 r., b.p. W podobnym tonie donosił KO „Góral”, który z polecenia SB wziął udział w pielgrzymce. Zjazd ten jego zdaniem zapoczątkować miał organizowanie się aktywu intelektualistów katolickich. AIPN, 00225/83, t. 8, Doniesienie KO „Góral” przyjęte przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Waldemara Wołpiuka, Warszawa, 15 X 1957 r., k. 8; *ibidem*, Doniesienie KO „Góral” przyjęte przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Waldemara Wołpiuka, Warszawa, 5 XI 1957 r., k. 15–19.

⁸ W związku z organizowaną pielgrzymką prawników na Jasną Górę 20 IX 1957 r. w piśmie do wszystkich KW i KM MO naczelnik Wydziału V Departamentu III MSW zalecił „wykorzystać sieć informacyjną rekrutującą się spośród prawników, której zadaniem byłoby wejście w skład komitetów i branie udziału w samym zjeździe”. AIPN, 01283/363, Pismo naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW ppłk. Stanisława Morawskiego do KW i KM MO dotyczące planowanej pielgrzymki prawników na Jasną Górę, Warszawa, 20 IX 1957 r., b.p. Po zakończeniu pielgrzymki SB poprzez agenturę starała się uzyskać dane osób biorących w niej udział, aby – jak podawał por. Jerzy Kościuczuk – przekazać je „do KW PZPR w celu ustalenia na tej podstawie przez poszczególne KW PZPR uczestników pielgrzymki członków partii, w związku z obecnie odbywającą się weryfikacją”. AIPN, 01283/369, Informacja oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka dotycząca pielgrzymki, Warszawa, 21 XI 1957 r., b.p.

danych o liczbie osób wybierających się do Częstochowy. W Warszawie powstał Komitet Ogólnopolski Pielgrzymki Prawników Katolików, na czele którego stanął ksiądz Władysław Padacz⁹. W stolicy organizacją pielgrzymki z ramienia palestry zajmowali się głównie Bogumił Budka, Feliks Maliszewski oraz woźny Czesław Podolski, który na ich prośbę prowadził listy kandydatów. Z Warszawy wyruszyły cztery autokary, znaczna część prawników zdecydowała się jednak na podróż koleją¹⁰. Nabożeństwo celebrował prymas Stefan Wyszyński, który wygłosił kazanie pt.: Prawda – Sprawiedliwość – Sumienie¹¹. Następnie odczytano trzy referaty – drugim prelegentem był mecenas Bogumił Budka, który zaprezentował temat „Etyka i moralność prawników-katolików w dzisiejszej rzeczywistości”¹². Podczas pielgrzymki ustalono, że w każdej diecezji jako kontynuacja zjazdu mają odbywać się comiesięczne konferencje, przy czym za wzór postawiono warszawską grupę, która już wcześniej z własnej inicjatywy rozpoczęła ich organizowanie¹³. W spotkaniu wzięło udział kilka tysięcy osób, Służba Bezpieczeństwa szacowała 2–3 tys., natomiast „Tygodnik Powszechny” pisał o 4 tys. pielgrzymów zgromadzonych na Jasnej Górze¹⁴.

* * *

Od połowy 1958 r. rząd usztywnił swoje stanowisko wobec episkopatu. Działalność aparatu bezpieczeństwa ukierunkowywały Wytyczne w dziedzinie zwalczania wrogiej działalności kleru i aktywu katolickiego z 17 lipca 1958 r.¹⁵, opracowane przez wicedyrektora

⁹ AIPN, 01283/369, Informacja oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka dotycząca zjazdu w dniu 3 XI 1957 r., Warszawa, 1957 r., b.p.

¹⁰ *Ibidem*, Doniesienie TW „Friese” przyjęte przez oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka dotyczące organizacji pielgrzymki, Warszawa, 8 X 1957 r., b.p. TW „Góral” donosił, że „najliczniejszą grupę stanowili prawnicy z Warszawy (przeważnie zresztą adwokaci), według danych z punktu informacyjnego mieszczącego się na terenie klasztoru, ilość prawników z Warszawy była określana na około 800 osób, z tego 600 na zorganizowanych kwaterach, zaś około 200 osób indywidualnie”. AIPN, 01283/363, Doniesienie TW „Góral” przyjęte przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Waldemara Wołpiuka, Warszawa, 5 XI 1957 r., b.p.

¹¹ M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Tysiąclecia*, t. 2: 1956–1965, Warszawa 1996, s. 112–113; por. *Z życia kościelnego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1958, t. V, z. 2, s. 132.

¹² Pozostałe referaty wygłosili biskup Zdzisław Goliński – „Etyka i moralność a prawo” oraz prof. Władysław Wolter z Krakowa – „Zagadnienie rodziny w walce z demoralizacją młodzieży”. AIPN, 01283/363, Informacja zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Bydgoszczy kpt. Henryka Dojarskiego dotycząca pielgrzymki prawników do Częstochowy, Bydgoszcz, 11 XI 1957 r., b.p.; Łub, *Prawnicy na Jasnej Górze*, „Tygodnik Powszechny” 1957, nr 45 (460), s. 1.

¹³ AIPN, 01283/363, Meldunek zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie kpt. Zbigniewa Faryny, Kraków, 19 XI 1957 r., b.p.

¹⁴ *Ibidem*, Notatka naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW ppłk. Stanisława Morawskiego dotycząca przebiegu pielgrzymki prawników na Jasnej Górze, Warszawa, 5 XI 1957 r., b.p.; Łub, *op. cit.*, s. 1.

¹⁵ Przed SB postawiono m.in. zadania: a) „ujawnianie, rozpracowywanie i zwalczanie działalności godzącej w podstawy ustrojowe naszego państwa, sprzecznej z obowiązującymi ustawami, uprawianej przez wrogie elementy spośród kleru świeckiego i zakonnego, związki i organizacje katolickie w formach nielegalnych, jak i przy wykorzystaniu legalnych form organizacyjnych; b) ujawnianie, przeciwdziałanie działalności kleru naruszającej obowiązek prawnopubliczny, polegającej na nieprzestrzeganiu zarządzeń administracyjnych i zmierzającej do ingerencji w pracę instytucji państwowych oraz organizacji społecznych; c) obserwacja reakcyjnych elementów spośród kleru świeckiego i zakonnego oraz świeckich działaczy katolickich dla zdobywania informacji o ich zamierzeniach, planach, formach i metodach działalności społecznej, mającej na celu ideologiczną walkę z socjalizmem”. Dokument opublikowano w: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 211–217.

ZATWIERDZAM"

.....
196... r.

(seria i Nr dowodu osobistego, kiedy i przez kogo wydany)

ARKUSZ REJESTRACYJNY

rozpracowywanego w sprawie *Operacyjnej - Obserwacji*
(kategoria sprawy)

Nr *135* Kryptonim *"Pallotyń"*
o zabarwieniu *Katolickim*

1. Nazwisko i imię *Witkowski Lucjan* imię ojca *Julian*
imię i nazwisko panięskie matki *Wawrzanna*

2. Data urodzenia *6. IX. 1900 r.* 3. Miejsce urodzenia *Wp-wa*

4. Narodowość *polaka* 5. Obywatelstwo *polskie*

6. Przynależność partyjna *brp.* 7. Wykształcenie i zawód *wyższe-
prawnicze, sędzia*

8. Pochodzenie społeczne *chłopskie*

9. Miejsce pracy i zajmowane stanowisko *Sędzia Trybunału
Ubezpieczeń*

10. Stan rodzinny *żonaty*

11. Stosunek do służby wojskowej *nie podlega z uwagi
na wiek*
(z podaniem nr u ks. wojsk., macierzystej WKR, stopień wojsk.,
specjalność, przydział „MOB” wg karty mob. z ks. wojsk.)

12. Działalność polityczna:
a) przed 1939 r.

AIPN

Pierwsza strona arkusza rejestracyjnego Lucjana Witkowskiego z akt sprawy kryptonim „Pallotyń” (AIPN, 0208/2079, t. 2)

Departamentu III ppłk. Stanisława Morawskiego. Podjęto walkę o świeckość nauczania – likwidowano zajęcia z religii w szkołach, usuwano krzyże z sal lekcyjnych, rezygnowano z umieszczania ocen z katechezy na świadectwach¹⁶. Szkoły zakonne poddano drobiazgowym wizytacjom, rozwiązano większość niższych seminariów duchownych¹⁷. Przeprowadzono brutalną rewizję w Instytucie Prymasowskim na Jasnej Górze¹⁸. Piętrżono trudności w uzyskiwaniu zgody na wznoszenie nowych budowli sakralnych, zarówno kościołów (wstrzymanie zgody w 1959 r. na budowę świątyni w Nowej Hucie), jak i przydrożnych krzyży i kapliczek¹⁹. Rozpoczęto pobór alumnów do wojska²⁰. Zainicjowano integrację aktywu świeckiego, tworząc Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli oraz Towarzystwo Szkoły Świeckiej, reaktywowano ruch księży patriotów²¹. W marcu 1959 r. na mocy zarządzenia ministra finansów zainicjowano represyjną politykę podatkową²². Działaniom tym towarzyszyła antykościelna kampania propagandowa. Sekretarz KC PZPR Jerzy Morawski podczas posiedzenia Komisji Prasowej przy KC 10 września 1957 r. konstatował, iż „w sprawach religii kierujemy się zasadą swobody wyznania i uprawiania kultu religijnego. Ale nie oznacza to biernego przyglądania się ofensywie klerykalnej, tolerowania nietolerancji. Nie znajdują poparcia również w masach wierzących fakty fanatyzmu i terroru moralnego, stosowanego przez fanatyków, jeśli fakty te będą właściwie i mądrze oświetlane”²³. Akcja przybrała tak szeroki zakres, że biskupi zebrani w 1958 r. na Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski na Jasnej Górze wystosowali apel do Rady Ministrów sprzeciwiający się insynuacjom umieszczanym w prasie²⁴.

Restrykcyjna kampania nie ominęła rzecz jasna duszpasterstw zawodowych²⁵. Podczas wystąpienia na krajowej naradzie SB w październiku 1958 r. kierownik Urzędu do spraw Wyznań Jerzy Sztachelski²⁶ zapowiedział, iż pielgrzymki stanowe będą zwalczane z całą

¹⁶ H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997, s. 222–239; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce 1944–1989*, Warszawa 2003, s. 191–192.

¹⁷ A. Mezglewski, *Nadzór państwowy nad katolickimi seminariami duchownymi w okresie Polski Ludowej*, „Studia z Prawa Kanonicznego” 2004, t. 7, s. 64–94; E. Jarmoch, *Sytuacja Kościoła katolickiego w Polsce powojennej* [w:] *Stosunki między władzą państwową a Kościołem katolickim w Polsce powojennej (1944–1989)*, red. W. Ważniewski, Siedlce 1997, s. 51–53.

¹⁸ A. Dudek, T. Marszałkowski, *Walka z Kościołem 1958–1966*, „Więź” 1991, nr 4, s. 117–119.

¹⁹ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, s. 163–171; T. Gąsiorowski, *Walki o nowohucki krzyż w kwietniu 1960 r. w dokumentach Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przechowywanych w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie* [w:] *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, red. R. Terlecki, M. Lasota, J. Szarek, Kraków 2002, s. 18–22.

²⁰ A. Lesiński, *Służba wojskowa kleryków w PRL 1959–1980*, Olsztyn 1995, s. 32–35; E. Szumiec-Zielińska, *Klerycy w mundurach*, „Nowe Państwo” 2003, nr 3 (333), s. 32–33; W. Frątczak, *Służba wojskowa alumnów diecezji wrocławskiej jako forma represji wobec Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, t. 144, z. 1, s. 29–31.

²¹ K. Stachewicz, *Dzieje ruchu „księży patriotów” w Polsce Ludowej*, „Ethos” 1997, nr 37, s. 229–230; A. Dudek, *Państwo i Kościół...*, s. 58, 121–126.

²² Datki wiernych zostały opodatkowane według stawek tzw. IV grupy, w której obowiązywała progresja podatkowa wynosząca 65 proc. A. Dudek, T. Marszałkowski, *Walka z Kościołem...*, s. 135.

²³ A. Dudek, *Państwo i Kościół...*, s. 59.

²⁴ B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 2: 1956–1963, Olsztyn 2000, s. 78.

²⁵ Opracowane przez episkopat w kwietniu 1958 r. zasady działalności duszpasterstw zawodowych zostały przez PZPR odebrane jako próba zawładnięcia całym życiem społecznym państwa. Zob. A. Dudek, *Państwo i Kościół...*, s. 54.

²⁶ Jerzy Sztachelski (1911–1975), działacz komunistyczny. Absolwent USB w Wilnie, naczelnik Wydziału Zdrowia w Wilnie (1939–1941), lekarz w Armii Czerwonej (1941–1943), oficer PSZ w ZSRR (1943–1944), sekretarz generalny ZG ZPP (1944 r.), wojewoda białostocki (1944–1945), minister aprowizacji i handlu

bezwzględnością, „wyciągane będą konsekwencje od wszystkich osób świeckich biorących udział w tego rodzaju pielgrzymkach, zwłaszcza w stosunku do sędziów i prokuratorów”²⁷. Zastępca dyrektora Departamentu III MSW płk Stanisław Morawski pismem z lutego 1961 r. do wszystkich KW MO i KM MO zalecał m.in.: przyspieszenie kroków zmierzających do przecięcia więzi zawodowych z klerem, ustalenie uczestników duszpasterstwa stanowo-zawodowego i założenie spraw operacyjnych, zabezpieczenie dopływu informacji, analizowanie działalności aktywu katolickiego zarówno w miejscu pracy, w życiu prywatnym i społecznym, ustalenie faktów nietolerancji religijnej i w „stosunku do osób dopuszczających się tych wykroczeń wyciąganie sankcji zgodnie z obowiązującymi przepisami”, przeprowadzanie rozmów ostrzegawczych i „stosowanie określonych przedsięwzięć operacyjnych, które miałyby na celu obniżenie pozycji i znaczenia kleru w środowiskach zawodowych”, informowanie instancji partyjnych o osobach zaangażowanych w działalność duszpasterską²⁸. Zgodnie z wytycznymi aparat bezpieczeństwa środkami operacyjnymi i administracyjnymi podjął działania represyjne, np. w Krakowie zabroniono organizowania nauk stanowych, jako „nietradycyjnej formy działalności Kościoła”²⁹; w Katowicach pismem zakazano spotkań prawników, zaś z opiekującym się nimi księdzem Remigiuszem Sobańskim przeprowadzono rozmowę ostrzegawczą³⁰; w Kieleckim nałożono kary na 22 księży za niezarejestrowanie punktów katechetycznych, skłócano księży z aktywem katolickim, rozpuszczano fałszywe pogłoski³¹; w Zgierzu usunięto ze stanowiska wiceprzewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej adw. Stanisława Borunia, wicedziekanowi dekanatu zgierskiego księdzu Szczepanowi Rembowskiemu ograniczono możliwość zakupu materiałów na budowę kościoła³². Starano się również skompromitować czołowych działaczy duszpasterstwa prawników, np. w Wielkopolsce planowano przeprowadzić przedsięwzięcia zmierzające do wytworzenia wokół Henryka Jessego, radcy prawnego kurii biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim i kurii arcybiskupiej w Poznaniu, atmosfery nieufności, m.in. poprzez rozpowszechnianie informacji, że nie cieszy się zaufaniem władz państwowych i w związku z tym może mieć problemy z realizowaniem zadań dla episkopatu³³.

(1945–1947), podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia (1947–1951), minister zdrowia (1951 r.), kierownik Urzędu do spraw Wyznań (1956–1961), minister zdrowia i opieki społecznej (1961–1968), poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL (1944–1965, 1969–1972), członek PPR i PZPR (członek KC 1948–1968).

²⁷ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 169.

²⁸ AIPN, 01283/363, Pismo wicedyrektora Departamentu III MSW płk. Stanisława Morawskiego do zastępców komendantów KW MO i KM MO, Warszawa, 27 II 1961 r., b.p.

²⁹ *Ibidem*, Informacja naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie ppłk. Jana Gibskiego dotycząca duszpasterstwa stanowo zawodowego, Kraków, 5 IV 1962 r., b.p.

³⁰ *Ibidem*, Informacja zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Katowicach mjr. Lucjana Pikuly dotycząca działalności duszpasterstwa stanowo-zawodowego, Katowice, 30 III 1962 r., b.p.

³¹ *Ibidem*, Informacja zastępcy komendanta MO ds. SB woj. kieleckiego ppłk. Mieczysława Stanisławskiego dotycząca duszpasterstwa stanowo-zawodowego, Kielce, 2 IV 1962 r., b.p.

³² *Ibidem*, Informacja naczelnika Wydziału III K MO w Łodzi mjr. Henryka Zaskiewiczza dotycząca działalności stanowo zawodowej, Łódź, 30 III 1962 r., b.p.

³³ Wykorzystywano w tym celu m.in. proces, jaki wytoczyła serafitkom (zakonnice reprezentował Henryk Jesse) usunięta ze zgromadzenia w 1956 r. Jadwiga Lijewska, domagająca się m.in. „odszkodowania” za dwudziestoletnią pracę. W przebieg postępowania od początku ingerowała SB, co więcej, „dla stworzenia większego efektu i skompromitowania zakonu SS Serafitek, sprawę tę wykorzystano w prasie, w związku z tym ukazały się dobre artykuły w «Gazecie Poznańskiej» i w «Kulisach» pt. «Wyjście z klasztoru» oraz w «Argumentach» pt. «Luka w prawie». W dniu 19 VIII 1961 r. Sąd Powiatowy m. Poznania wydał korzystny wyrok dla Jadwigi Lijewskiej. Po wniesieniu skargi rewizyjnej przez serafitki, SB rozpoczęła działania zmierzające do utrzymania wyroku w mocy. Miał on bowiem nie tylko skompromitować zgromadzenie, lecz

* * *

W grudniu 1960 r. Wydział III Komendy MO m.st. Warszawy założył sprawę obserwacji operacyjnej³⁴ o kryptonimie „Pallotyni” na grupę prawników-katolików „przejawiającą wrogą działalność przeciwko PRL”. Protestowali oni przede wszystkim przeciwko próbom ograniczenia uzyskanych w 1956 r. elementów samorządu adwokackiego³⁵. Inicjatorem walki o jego zachowanie był m.in. mecenas Waław Bitner, który podczas wyborów do Warszawskiej Rady Adwokackiej w 1959 r. podjął starania wprowadzenia do władz palestry ludzi cieszących się powszechnym szacunkiem. Pomimo działań aparatu bezpieczeństwa³⁶ w 24-osobowym składzie WRA znalazły się jedynie dwie osoby z PZPR³⁷.

Środowisko to było bacznie obserwowane przez Wydział I Departamentu III MSW już od Ogólnopolskiej Pielgrzymki Prawników na Jasnej Górze w listopadzie 1957 r. Wykorzy-

także uruchomić lawinę roszczeń finansowych oraz spowodować kolejne wystąpienia zakonnice. AIPN, 01283/1299, Notatka starszego oficera operacyjnego Wydziału III KW MO w Poznaniu K. Olszewskiego dotycząca procesu Jadwigi Lijewskiej i serafitek, Poznań, 22 XI 1961 r., b.p.

³⁴ W latach sześćdziesiątych funkcjonariusze SB często stosowali nieprawidłową, starą nazwę kategorii „sprawa ewidencyjno-obserwacyjna”, która obowiązywała do wprowadzenia Instrukcji nr 03/60 z dnia 2 VII 1960 r. o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa.

³⁵ Ustawa z 19 XI 1956 r. wprowadziła m.in. instytucję zjazdu adwokatów, oddała w ręce palestry sądownictwo dyscyplinarne, określiła kadencję organów samorządu na 3 lata. W 1956 r. NRA uzyskała możliwość wydawania „Biuletynu Naczelnej Rady Adwokackiej”, przekształconego w marcu następnego roku w „Palestrę” – pismo środowiska adwokackiego, nawiązującego tytułem do przedwojennego periodyku wydawanego przez Radę Adwokacką w Warszawie. Zorganizowano wybory do rad adwokackich, a także w dniach 24–25 X 1959 r. I Zjazd Adwokatury Polskiej, podczas którego wybrano w tajnym głosowaniu członków Naczelnej Rady Adwokackiej, Wyższej Komisji Dyscyplinarnej i Komisji Rewizyjnej. Przywrócono także do zawodu wielu adwokatów, wyeliminowanych na mocy weryfikacji z 1951 r. Zastępca naczelnika Wydziału I Departamentu III mjr Stanisław Mikołajski określał ich mianem byłych działaczy politycznych, „którzy w przeszłości w reakcyjnych organizacjach politycznych w różnych formach walczyli z socjalizmem”, natomiast „ożywienie polityczne reakcyjnych elementów w adwokaturze wynikało z nadziei na dalszy rozwój sytuacji politycznej w kierunku powrotu do reform ustroju burżuazyjnego”. AIPN, 0236/447, t. 3, Notatka zastępcy naczelnika Wydziału I Departamentu III mjr. Stanisława Mikołajskiego, Warszawa, 20 V 1958 r., k. 15; zob. M. Kallas, A. Lityński, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2000, s. 282; *Od redakcji*, „Palestra” 1957, nr 1, s. 3–4; F. Sadurski, *I Zjazd Adwokatury*, „Palestra” 1997, nr 9–10, s. 104–107; *idem*, *Adwokatura polska w latach 1944–1988*, „Palestra” 1988, nr 11–12, s. 96–99.

³⁶ Starszy oficer operacyjny Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Waldemar Wołpiuk opracował kilkunastopunktowy „Plan przedsięwzięć zabezpieczenia środowiska adwokatury w związku z wyborami do Rady Adwokackiej”, w którym postulował m.in. wykorzystanie istniejącej sieci agenturalnej, podjęcie nowych osób na kontakt, przeprowadzanie rozmów z adwokatami – członkami PZPR, przeprowadzenie rozmów profilaktycznych, perlustrację korespondencji, wykorzystanie podsłuchów telefonicznych, nagrywanie samych wyborów. AIPN, 0999/34, t. 8, Plan przedsięwzięć zabezpieczenia środowiska adwokatury w związku z wyborami do Rady Adwokackiej opracowany przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Waldemara Wołpiuka, Warszawa, 7 II 1959 r., k. 327–330.

³⁷ W. Chrzanowski, *Pół wieku polityki. Rozmowa*, Warszawa 1997, s. 276. Samodzielność środowiska adwokackiego nie odpowiadała oczywiście resortowi sprawiedliwości, który powoli zaczął przygotowywać projekty aktów prawnych odchodzących od październikowej liberalizacji. Ostatecznie ustawą z 19 XII 1963 r. znacznie ograniczono samorząd adwokacki i rozszerzono nadzór Ministerstwa Sprawiedliwości oraz zlikwidowano zjazdy adwokatury. F. Sadurski, *Adwokatura...*, s. 98. Warto zauważyć, że grupa prawników-katolików postrzegana była przez SB jako jeden z istotniejszych kręgów opozycyjnych występujących wówczas w adwokaturze, zaś denuncjacje sieci agenturalnej tylko utwierdzały aparat represji w tym przekonaniu. KO „Góral” w doniesieniu z 1964 r., charakteryzując najważniejsze grupy opozycyjne wobec stanowiska Ministerstwa Sprawiedliwości, wymienił adwokatów katolickich, „orientujących się na Koło Poselskie Znak i utrzymujących kontakty z przedstawicielami Kurii Metropolitarnej”. AIPN, 00225/83, t. 10, Doniesienie KO „Góral” przyjęte przez kierownika Grupy II Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Antoniego Felisia, Warszawa, 16 I 1964 r., k. 70–72.

Juliusz Pomorski

stywano wówczas informacje uzyskiwane przede wszystkim od sieci agenturalnej, zwłaszcza od TW „Friese”, rzadziej od współpracowników działających w środowisku adwokackim, np. KO „Góral”. We wrześniu 1960 r. Wydział I Departamentu III MSW przekazał materiały agenturalne Wydziałowi III K MO m.st. Warszawy z zaleceniem wszczęcia sprawy operacyjnej. Funkcjonariuszem prowadzącym został kpt. Władysław Czyż, jednakże w sierpniu 1963 r. na własną prośbę przeniósł się on do Departamentu II MSW³⁸. Sprawę krypt. „Pallotyni” przejął wówczas sierż. Stanisław Stykowski.

Wachlarz planowanych technik operacyjnych wobec inwigilowanej grupy był dość szeroki: pozyskanie odpowiedniego źródła informacji zarówno w środowisku adwokackim, jak i na terenie siedziby zakonu pallotynów w Otwocku, perlustracja korespondencji, podsłuchy telefoniczne, rejestrowanie spotkań z prymasem Wyszyńskim³⁹.

Wszystkie obciążające materiały miały zostać wykorzystane do „kompromitacji i neutralizowania najbardziej aktywnych organizatorów spotkań”. Przykładem kombinacji operacyjnej zmierzającej do rozbitcia środowiska było rozpowszechnianie pod koniec lat pięćdziesiątych, m.in. przez TW „Friese”, nieprawdziwej pogłoski, iż Feliks Maliszewski współpracował z „bezpieką”.

Podstawowym problemem SB było pozyskanie odpowiedniego źródła informacji. Początkowo posiłkowano się doniesieniami TW „Friese” pozostającego na kontakcie por. Jerzego Kościuczuka z Wydziału I Departamentu III, jednakże w 1961 r. informator zmienił miejsce pracy i zamieszkania, tracąc tym samym możliwość dalszej inwigilacji środowiska adwokackiego. Od tego momentu aparat bezpieczeństwa pozostał bez stałego dopływu informacji. W sierpniu 1961 r. Władysław Czyż zamierzał ponowne podjęcie na kontakt byłego współpracownika ps. „Władysław”, ale plan zakończył się fiaskiem z powodu przeprowadzki TW do innego miasta⁴⁰. Następnie próbowano pozyskać adwokata Ludwika Szczerbińskiego, wykorzystując w tym celu fakt jego rozłąki z córką Wandą, przebywającą od 1957 r. w Paryżu. W listopadzie 1961 r. Władysław Czyż, uwzględniając złożenie przez Ludwika Szczerbińskiego wniosku paszportowego, przeprowadził z nim rozmowy sondujące poświęcone ewentualnej współpracy. Pomimo zapewnień mecenasa o przychylnym nastawieniu do aparatu bezpieczeństwa, zadeklarował wyco-

Ludwik Szczerbiński

³⁸ AIPN, 0327/22, Wniosek starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Władysława Czyża do I zastępcy komendanta MO ds. SB K MO m.st. Warszawy płk. Witolda Kaszkura o przeniesienie do pracy w MSW, Warszawa, 10 VII 1963 r., k. 40.

³⁹ W aktach sprawy brak jest informacji z podsłuchów telefonicznych bądź kontroli korespondencji.

⁴⁰ AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. III, Notatka starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Władysława Czyża, Warszawa, 15 VIII 1961 r., k. 19.

fanie się z rozpracowywanego środowiska, stając się tym samym bezwartościowym dla dalszych poczynań „bezpieki”⁴¹. Dopiero 20 stycznia 1962 r. pozyskano TW „Ł”, a w następnym miesiącu nawiązano po dłuższej przerwie współpracę z KO „Brat”. Ostatnim, lecz niezwykle cennym źródłem informacji, „zaangażowanym” przez SB we wrześniu 1962 r., był TW „Lolek”. Ilość źródeł informacji została uznana za wystarczającą⁴². Problem natomiast stanowiło „lepsze wykorzystanie posiadanej sieci, związanie jej z «bezpieką» i przełamanie wewnętrznych oporów”⁴³.

Podjęte przez aparat represji działania zaczęły przynosić efekty już od początku lat sześćdziesiątych. Zmniejszyła się aktywność katolickich prawników. W kwietniu 1962 r. kierownik Grupy V Wydziału III K MO m.st. Warszawy Ryszard Parol poinformował wicedyrektora Departamentu III MSW płk. Stanisława Morawskiego, że „na odcinku prawników zabezpieczono odbywające się dla nich w kościele św. Anny nauki, a w wyniku naszego przeciwdziałania ingerencji kleru w tym środowisku spowodowało zwolnienie z Wydziału Zdrowia zatrudnionego tam na stanowisku radcy adwokata klerykalnego. Przeprowadzono też rozmowy z wieloma innymi adwokatami z kościelnego aktywu prawniczego, skutkiem czego zaprzestali działalności klerykalnej”⁴⁴. W podobnym tonie konstatował w grudniu 1964 r. zastępca naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW kpt. Witold Miros: „Dość częste i skupiające w poprzednich latach uczestników akcje katolików (Modzelewski, Szczerbiński, Grudziński, Budka, Bitner), w rodzaju pielgrzymek do Częstochowy, dni skupienia itp., w roku 1964 odbywały się sporadycznie i ograniczały do nauki w kościele św. Anny, przy czym brało w nich udział zaledwie po kilku adwokatów w wieku ponad 60 lat”⁴⁵. W związku z malejącą aktywnością prawników na polu religijnym oraz coraz rzadszymi spotkaniami, w lipcu 1965 r. oficer

Przemysław Kłosiewicz

⁴¹ *Ibidem*, t. 2, Notatka starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Władysława Czyża, Warszawa, 29 XI 1961 r., k. 67–69; *ibidem*, Notatka starszego oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Władysława Czyża, Warszawa, 17 I 1962 r., k. 70–71.

⁴² W listopadzie 1963 r. sierż. Stanisław Stykowski proponował wykorzystać dodatkowo TW „Leonard” i KO „Zosia”. *Ibidem*, t. 1, cz. I, Plan przedsięwzięć operacyjnych oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy sierż. Stanisława Stykowskiego do sprawy obserwacji operacyjnej krypt. „Pallotyni”, Warszawa, 13 XI 1963 r., k. 14–16.

⁴³ Kierownik Grupy II Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Antoni Feliś tak charakteryzował we wrześniu 1963 r. wykorzystywaną w sprawie „Pallotyni” sieć agenturalną: „Możliwości TW «Fr[i]jese» nie są nam znane; możliwości TW «Ł» są ograniczone, mimo że zna szereg adwokatów katolickich biorących udział w spotkaniach (sam był kilka razy na spotkaniach św. Anny), m.in. Grabowskiego, Grzankowskiego. Mniej zna Budkę, Maliszewskiego, Kotecką; TW «Lolek» wywodzi się z aktywu prawników-katolików, związany z kurią, pracuje niezbyt chętnie, możliwości dość dobre; KO «Brat» – znany adwokat ze środowiska prawników-katolików, zna kilka osób, lecz jest z nimi luźno związany. Był obecny na niektórych spotkaniach. Możliwości ograniczone. Do pracy niezbyt chętny”. AIPN, 0999/34, t. 11, Analiza działań SB wobec adwokatów na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych opracowana przez kierownika Grupy II Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Antoniego Felisia, Warszawa, 28 IX 1963 r., b.p.

⁴⁴ AIPN, 01283/363, Informacja kierownika Grupy V Wydziału III K MO m.st. Warszawy kpt. Ryszarda Parola dotycząca działalności duszpasterstwa specjalnego na terenie Warszawy, Warszawa, 5 IV 1962 r., b.p.

⁴⁵ AIPN, 0236/447, t. 4, Notatka zastępcy naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW kpt. Witolda Mirosa o sytuacji w adwokaturze w 1964 r., Warszawa, 31 XII 1964 r., k. 180–187.

operacyjny Stanisław Stykowski wystąpił z wnioskiem o zamknięcie i zarchiwizowanie w Biurze „C” MSW sprawy obserwacji operacyjnej krypt. „Pallotyni”. W uzasadnieniu podał, iż kontynuowane spotkania nie wykazują znamion aktywności politycznej⁴⁶. Formalne zakończenie sprawy nie oznaczało, iż SB przestała interesować się kontaktami prawników z przedstawicielami episkopatu. W dalszym ciągu poprzez działających w tym kręgu współpracowników zbierała ona wiadomości o środowisku katolickich adwokatów.

⁴⁶ AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. III, Wniosek oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy o zakończenie sprawy ewidencyjno-obszaryjnej krypt. „Pallotyni”, Warszawa, 5 VII 1965 r., k. 21–24.

TEKST ŹRÓDŁA

Nr 1

1960 grudzień 7, Warszawa – Postanowienie o założeniu sprawy kryptonim „Pallotyni”

Zatwierdzam^a

Ścisłe tajne^b

^cPostanowienie
o założeniu sprawy ewidencyjno-obszerniczej

Miasto ^dWarszawa^d

^{d7} 7 grudnia^d 19^d60^d

^dSt. of[icer] oper[acyjny] Wydz[iału] III kpt. Czyż Władysław^{d1}.

Rozpatrzywszy materiały dotyczące:

^{d1}1) Maliszewski Feliks Piotr, s. Jana, ur. 18 V 1905 r., Piaski;

2) Szczerbiński Ludwik², s. Jana, ur. 25 VIII 1890 r., Dębica;

3) Pomorski Juliusz³, s. Fryderyka, ur. 7 IV 1896 r., Stanisławów;

4) Witkowski Lucjan⁴, s. Juliana, ur. 6 IX 1900 r., Warszawa^d,

stwierdziłem, że ww. ^dwchodzą w skład grupy prawników-katolików kierowanej przez kurię warszawską w osobie ks. Padacza⁵ i bisk[upa] Modzelewskiego⁶. Grupa ta

^a Opatrzona nieczytelnym podpisem i datą 22 XII 1960 r. pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy.

^b Poniżej miejsce na fotografię.

^c Powyżej odręcznie wpisano: „Palotyni”.

^{d-d} Wpisano odręcznie.

¹ Władysław Czyż (ur. 1924 r.), kpt. Funkcjonariusz organów bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1967, m.in.: od lutego 1958 r. starszy oficer operacyjny Wydziału III K MO m.st. Warszawy, od sierpnia 1963 r. oficer operacyjny Wydziału VII Departamentu II MSW, od lipca 1964 r. starszy oficer operacyjny Wydziału VII Departamentu II MSW, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału VII Departamentu II MSW. AIPN, 0327/22, Akta osobowe funkcjonariusza.

² Ludwik Szczerbiński (1890–1968), prawnik. Absolwent prawa UJ, aplikant sądowy, prowadził kancelarię prawniczą w Warszawie (do 1939 r.), żołnierz w kampanii wrześniowej, internowany w Rumunii, w Polsce (od 1945 r.), członek zespołów adwokackich nr 3 i 6 w Warszawie, przewodniczący Komisji Rewizyjnej Izby Adwokackiej w Warszawie.

³ Juliusz Pomorski, „Pistol” (ur. 1896 r.), prawnik. Absolwent UJK we Lwowie, prowadził kancelarię adwokacką w Przemyślanach (do 1939 r.), sędzia połowy Podolskiej Brygady Kawalerii (1939 r.), jeńiec oflagu w Grossborn (1939–1945), kierownik Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy w Gdańsku (1945 r.), prowadził kancelarię adwokacką (do 1952 r.), członek Zespołu Adwokackiego nr 24, członek SD. AIPN, 728/16367; AIPN, 0194/2122.

⁴ Lucjan Witkowski (ur. 1900 r.), prawnik. Sędzia Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy, Najwyższego Trybunału Ubezpieczeniowego, członek PSL.

⁵ Władysław Padacz (1900–1974), duchowny. Dyrektor Niższego Seminarium Duchownego (1932–1939), wykładowca Seminarium Metropolitalnego (od 1934 r.), poseł na Sejm RP z listy OZN (1938–1939), w kampanii wrześniowej przeszedł szlak bojowy z 1. Pułkiem Lotniczym, internowany w Rumunii, po ucieczce z internowania uczestnik walk we Francji, jeńiec Oflagu XVII A, duszpasterz akademicki i rektor kościoła św. Anny w Warszawie (1947–1952), kapelan prymasa Wyszyńskiego (1952–1974), oficjał Sądu Metropolitalnego w Warszawie (1964–1974).

⁶ Jerzy Modzelewski (1905–1986), biskup. Studiował w Warszawie i Lublinie, prefekt szkół warszawskich i duszpasterz środowisk akademickich, proboszcz w Milanówku, Ząbkach i parafii św. Teresy w Warszawie,

zajmuje się organizowaniem pielgrzymek do Częstochowy, konferencji, rekolekcji, odczytów itp. oraz przeciwstawianiem się różnym zarządzeniom władz, m.in. o przerywaniu ciąży^{d7}, wnosząc o założenie sprawy ewidencyjno-obszernyjnej na ^dMaliszewskiego Feliksa i innych^d, jako na ^dgrupę prawników-katolików przejawiających wrogą działalność p[rzeciw]ko PRL^d i zarejestrowanie w Departamencie X (Wydziale X⁸)^e.

Zgadzam się
Kierownik Sekcji ...
Wydziału ... Dep. ...
Komitetu ds. Bezp. Publicznego
(Wojew. Urzędu ds. Bezp. Publ.)
.....195...r.

Zarejestrowano w^f (Wydziale X) dnia ^d27 XII 1960^d pod nr ^d135^d

Wzór nr EO-27^e

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. I, k. 3, mps.

kanclerz Kurii Metropolitarnej Warszawskiej i kanonik kapituły metropolitarnej, członek Kolegium Redakcyjnego „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, przewodniczący Komisji Duszpasterstwa Stanowo-Zawodowego, wizytator Zgromadzenia Sióstr Loretańskich, biskup tytularny Daonium (mianowany w 1958 r., sakrę biskupią przyjął w lutym 1959 r.) i sufragan warszawski, wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej, przewodniczący Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów Warszawy.

^e *Poniżej nieczytelny podpis.*

^f *Skreślono: Departamencie X.*

⁷ Obowiązywała wówczas Ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z 27 IV 1956 r. (DzU, nr 12, poz. 61). Dopuszczała przerywanie ciąży, jeżeli wystąpiła jedna z trzech okoliczności: wskazanie lekarza, trudne warunki życiowe kobiety, uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku przestępstwa.

⁸ Prawidłowo: w Wydziale „C”. Wniosek sporządzono jeszcze na starych formularzach EO-27 używanych przez KdsBP w latach 1955–1956. Wydział X odpowiadał wówczas za kwestie ewidencji operacyjnej.

Nr 2

1961 sierpień 11, Warszawa – Analiza materiałów sprawy kryptonim „Pallotyni”

Warszawa, dnia ^{a11} VIII^a 1961 r.Tajne
Egz. nr ^{a1a}^bAnaliza

materiałów w sprawie obserwacji oper[acyjnej] krypt. „Pallotyni” i kierunkowy plan przedsięwzięć operacyjnych

I. Charakterystyka sprawy

Wydział I Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przekazał w dniu 16 IX 1960 r. materiały agenturalne dot. działalności warszawskiej grupy prawników-katolików z zaleceniem wszczęcia rozpracowania. Z materiałów TW ps. „Friese” wynika, że od 1957 r. warszawskie środowisko prawników-katolików stanowi zorganizowaną grupę zawodową inteligencji, kierowaną przez kurię warszawską w osobie biskupa **Modzelewskiego** i ks. **Padacza**. Grupie tej patronuje prymas **Wyszyński**¹, któremu składane są sprawozdania z działalności prawników. Jak dotychczas ustalono, w skład tej grupy wchodzi szereg adwokatów warszawskich, znanych ze swojej antysocjalistycznej postawy politycznej, jak: **Bittner** Waclaw², **Budka** Bogumił³, **R^aeyndel^a** Waclaw, **Maliszewski** Feliks, **Szonert**

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Z lewej strony dokumentu opatrzona pieczęcią: Z[astęp]ca naczelnika Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy oraz nieczytelnym podpisem i datą 11 VIII [19]61 [r.] odręczna adnotacja o treści: Zgadzam się. Należy jednak w pracy nastawić się na szybkie uzyskanie źródeł informacji. Zastosować się do uwag.*

¹ Stefan Wyszyński (1901–1981), prymas Polski. Student WSD we Włocławku i KUL, członek Rady Społecznej przy Prymasie Polski (od 1937 r.), kapelan AK, współorganizator i kapelan szpitala powstańczego w Laskach (1944 r.), rektor WSD we Włocławku (od 1945 r.), biskup lubelski (1946–1948), prymas, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski (1948–1981), wyniesiony do godności kardynała (w 1953 r. komunistyczne władze nie zezwoliły mu na wyjazd do Rzymu i odebranie kapelusza kardynalskiego, uczynił to dopiero w 1957 r.), więziony przez komunistyczne władze w Rywałdzie, Stoczku Warmińskim, Prudniku Śląskim i Komańczy (1953–1956), zainicjował program nawiedzenia całej Polski przez kopię Cudownego Obrazu NMP Jasnogórskiej (1957 r.), autor programu Wielkiej Nowenny przed obchodami Milenium Chrztu Polski, pełnił rolę mediatora między „Solidarnością” a władzami państwowymi (1980 r.).

² Waclaw Bitner (Bittner) (1893–1981), prawnik. Absolwent prawa uniwersytetu w Petersburgu, wykładowca Tygodni Społecznych „Odrodzenia”, poseł na Sejm RP (od 1922 r.), wiceprezes ZG ChD (od 1924 r.), od 1934 r. w rozłamowym Klubie Chrześcijańsko-Ludowym, doradca prawny premiera gen. Sikorskiego we Francji, organizator opieki w Konsulacie RP w Tuluzie dla żołnierzy polskich, w USA (1941–1945), członek Obywatelskiej Ligi Warszawy, skreślony z listy adwokatów (1951–1956), członek Zespołu Adwokackiego nr 8 w Warszawie.

³ Bogumił Budka (1900–1981), prawnik. Członek Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” (od 1919 r.), absolwent prawa UW (1926 r.), działacz Chrześcijańskiego Związku Młodzieży Pracującej „Odrodzenie” (od 1926 r.), Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego, żołnierz w kampanii wrześniowej, członek Zespołu Adwokackiego nr 13, Rady Adwokackiej w Warszawie, doradca kardynała Wyszyńskiego. Inwigilowany przez Wydział II Departamentu III i Wydział II Departamentu IV MSW. AIPN, 0222/140.

Stanisław⁴, Grabowska Antonina⁵, Szczerbiński Ludwik, Pomorski Juliusz, Kłosiński Tadeusz, Kotecka Zofia⁶, Kłosiewicz Przemysław⁷, Doliwa Śledziński⁸, Piotrowski Czesław⁹, Janczewski Stanisław¹⁰ oraz szereg sędziów, m.in. Witkowski, Galiński, Dobrzański¹¹, Kotecka¹². Niektórzy z członków tej grupy, jak Bittner, Reyndel¹³, pozostają w operacyjnym zainteresowaniu Wydziału I Departamentu III MSW.

Jak zdołano dotychczas ustalić, działalność grupy prawników-katolików polega m.in. na pozyskiwaniu nowych członków – szczególnie młodych, organizowaniu różnych pielgrzymek do Częstochowy, Gniezna i okolic podwarszawskich, odbywaniu tzw. dni skupienia, konferencji, odczytów oraz przeciwstawianie się na odcinku swojej pracy zawodowej różnym zarządzeniom władz państwowych, jak ustawie o dopuszczalności przerywania ciąży, rozwodów itp. Zebrania ww. grupy odbywają się w określonych terminach w kościele św. Anny, kurii warszawskiej, u księży pallotynów w Otwocku oraz w prywatnych ^dmieszkaniach. Niektórzy z ww. osób są również znani ze swojej działalności i wrogiej postawy w okresie wyborów do Rady Adwokackiej i Sejmu PRL. Ustalono, że jednym z głównych organizatorów wspomnianych pielgrzymek, zebrań itp. jest adw. Maliszewski – pozostający w bezpośrednim kontakcie z ks. ^aPadaczem^a i Modzelewskim. Grupa ta posiada ponadto swojego duszpasterza w osobie ks. Ruszczaka^{e14}, zam. [w] Płudach k. Warszawy i ks. Skowrona i Wójcika oraz szereg księży-wykładowców, których nazwisk nie ustalono. W dniu

^c W tekście: Stefan.

^d Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: U kogo w prywatnych mieszkaniach.

^e W tekście: Ruszak.

⁴ Stanisław Szonert (1903–1978), prawnik. Uczestnik akcji rozbrajania Niemców w Warszawie, powstaniec wielkopolski, ochotnik w wojnie polsko bolszewickiej, absolwent prawa UW (1927 r.), członek Straży Obywatelskiej w Warszawie (1939 r.), pracownik firmy Solvay w Krakowie, organizator pomocy dla rodzin profesorów UJ więzionych przez Niemców, w Warszawie (od 1942 r.), powstaniec warszawski, radca prawny w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, Centralnym Zarządzie Aptek, członek zespołów adwokackich nr 3, 28, 30, Oddziału Warszawskiego Redakcji Słownika Biograficznego Adwokatów Polskich.

⁵ Antonina Grabowska (ur. 1903 r.), prawnik. Adwokat w powojennych procesach żołnierzy niepodległościowych, członek Zespołu Adwokackiego nr 25. AIPN, 1010/71313.

⁶ Zofia Florentyna Kotecka (ur. 1909 r.), prawnik. Absolwentka prawa UŁ, radca prawny w Miejskim Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji w Warszawie. AIPN, 1010/76418.

⁷ Przemysław Kłosiewicz (ur. 1929 r.), prawnik. Członek Sodalicii Mariańskiej (1948–1949), absolwent prawa UW (1951 r.), członek KIK w Warszawie, współpracownik Koła Poselskiego „Znak”, współzałożyciel Polskiego Klubu Inteligencji Katolickiej (1976 r.), członek Zespołu Adwokackiego nr 12 w Warszawie.

⁸ Jan Doliwa-Śledziński (ur. 1901 r.), prawnik. Komornik przy Sądzie Grodzkim w Mińsku Mazowieckim, żołnierz w kampanii wrześniowej, PAL, powstaniec warszawski, członek Zespołu Adwokackiego nr 24, członek PPS i PZPR, Związku Prawników Polskich. Inwigilowany przez Wydział III UdsBP oraz Wydział III K MO m.st. Warszawy. AIPN, 0208/1374.

⁹ Czesław Stefan Piotrowski (ur. 1912), prawnik. Członek Zespołu Adwokackiego nr 21 w Warszawie.

¹⁰ Prawdopodobnie Stanisław Janczewski (1887–1970), prawnik. Sekretarz (1924–1925), następnie dziekan Rady Adwokackiej w Warszawie, wykładowca SGH i UW (1947–1949), współzałożyciel (1957 r.) i redaktor naczelny (do 1964 r.) „Palestry”, wiceprezes NRA (1957–1964), przewodniczący Komisji Rewizyjnej NRA (1964–1967), członek Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, Komitetu Uczczenia Tysiąclecia Chrześcijaństwa w Archidiecezji Warszawskiej.

¹¹ Bolesław Dobrzański, prawnik, prezes Izby Cywilnej Sądu Najwyższego, za uczestnictwo w pielgrzymce prawników w 1957 r. został usunięty ze stanowiska. W. Chrzanowski, *op. cit.*, s. 262, 319.

¹² Teodozja Kotecka (ur. 1903 r.), prawnik. Absolwentka prawa UW, sędzia Sądu Powiatowego w Warszawie. AIPN, 1005/169821.

¹³ Wacław Reyndel (ur. 1898 r.), prawnik. Członek Zespołu Adwokackiego nr 24 w Warszawie.

¹⁴ Zygmunt Ruszczak (1909–1992), duchowny. Wikary na Tarchominie, więziony w KL Auschwitz, gdzie był członkiem Związku Organizacji Wojskowej – konspiracyjnej organizacji utworzonej przez rtm. Witolda

2 VI 1959 r. odbyło się zebranie prawników w pałacu arcybiskupim przy ul. Miodowej, w którym uczestniczyło 13 osób, m.in. **Maliszewski**, **Szczerbiński**, **R^aeyndel^a**, **Kłosiewicz** i **Bartkiewicz**. Z informacji TW ps. „Frieze” wynika, że w dniu tym odbyło się zebranie sprawozdawcze grupy prawników-katolików dot. organizowania nauk kościelnych u św. Anny oraz rekolekcji zamkniętych w Otwocku. Sprawozdanie zdawał biskupowi **Modzelewskiemu** – adw. **Maliszewski**. W dniu 11 VI 1959 r. przeprowadzono obserwację pałacu arcybiskupiego, w wyniku której ustalono, że było tam obecnych 11 osób, m.in. **Szczerbiński**, **Kłosiewicz**, **Pomorski**, **Witkowski**, **Bartkiewicz**. Charakter tego zebrania nie jest znany.

W maju 1960 r. **Maliszewski** złożył rezygnację ze stanowiska kier[ownika] grupy w związku z wstąpieniem do ZSL i zamiarem wyżycia się w pracy społecznej, lecz do grupy prawników-katolików oświadczył, że będzie w dalszym ciągu należał, ale publicznie w sprawach katolickich występować dalej nie zamierza. W dniu 16 XII 1960 r. w kościele św. Anny odbyła się nauka dla prawników z udziałem prymasa Wyszyńskiego, bisk[up]a **Modzelewskiego** i ks. **Padacza**. W czasie nauki ww. nawoływali prawników do odwagi w działalności katolickiej oraz zalecali przetrwać obecny ciężki okres dla katolicyzmu spowodowany różnymi zarządzeniami władz.

^fOd stycznia 1961 roku nie posiadamy dalszych informacji o działalności wspomnianej grupy prawników, ponieważ TW „Frieze” pozostający na łączności Wydziału I Dep[artamentu] III MSW zmienił miejsce pracy i zamieszkania, natomiast z naszej strony nie pozyskano nowego źródła informacji, mimo czynionych w tym kierunku pewnych wysiłków. Z informacji Wydziału V Dep[artamentu] III MSW z dnia 30 VI 1961 r. wynika, że działalność grupy prawników-katolików jest nadal kontynuowana.

W dniach 16–19 stycznia br. odbyło się w Zakopanem posiedzenie Komisji ^gDuszpasterkiej Episkopatu, na którym ks. **M^aarszowski^{a15}** – duszpasterz prawników w skali krajowej – stwierdził, że jeżeli chodzi o pracę na tym odcinku, to należy rozpocząć działalność organizacyjną w zasadzie od podstaw. Brak jest jakichkolwiek danych z poszczególnych diecezji o jakiejś specjalnej pracy wokół tego zagadnienia. W terenie duszpasterstwo napotyka na brak zainteresowania ze strony księży aktywizacją prawników. Na rekolekcjach w ub. roku przy dość intensywnej propagandzie w całym kraju udało się zebrać około 1000 osób, przeważnie z prokuratury, sędziów, najmniej było adwokatów.

W celu uzdrowienia tej sytuacji duszpasterstwo prawników zamierza na 1961 r.:

- urządzić dla prawników ogólnopolskie tzw. dni wspólnej modlitwy w Częstochowie,
- iść w organizowaniu prawników nie na ilość, ale na jakość,
- tworzyć – gdzie się da – poradnie ^a**prawnicze^a** przy parafiach,
- w dalszym ciągu prowadzić konferencje i nabożeństwa dla prawników w diecezjach.

W wyniku przeprowadzonych czynności operacyjnych w stosunku do niektórych figurantów sprawy „Pallotyni” zebrano o nich bliższe dane. **Maliszewski** jest pochodzenia chłopskiego. W czasie studiów był korporantem. W okresie okupacji wraz z żoną zajmował się handlem. Po wyzwoleniu pracuje w skarbowości. Był p.o. dyrektora departamentu NIK. Po zwolnieniu

Pileckiego, przeniesiony do KL Dachau (1942 r.), notariusz Kurii Metropolitarnej Warszawskiej, prof. Metropolitarne Seminarium Duchownego, sędzia Sądu Metropolitarnego.

^f Z lewej strony dokumentu opatrzonego nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tz[n.], że nie robimy w tej sprawie.

^g Z lewej strony dokumentu dwie opatrzone nieczytelnymi podpisami odręczne adnotacje o treści: Skąd posiadamy te informacje – proszę mi przedstawić. Druga: Uważam, że te wiadomości można było ująć ogólnie.

¹⁵ Stefan Marszowski (ur. 1919 r.), duchowny. Sędzia-audytorski Sądu Metropolitarnego (od 1956 r.), wicekanclerz kurii metropolitarnej w Krakowie.

z NIK aplikował w sądzie i udzielał się czynnie w różnych organizacjach społecznych, m.in. jako członek Zarządu Głównego L[igi] P[rzyjaciół] Ż[ołnierza] i czł[onek] Komitetu Odbudowy Kościoła w Zakroczymiu. Jego działalność klerykalna datuje się jeszcze sprzed 1939 r. Dzieci należały do Milicji Niepokalanej¹⁶. W 1951 r. **Maliszewski** był zatrzymany przez b. MBP, jako podejrzany o pisanie anonimów pogróżkowych do Wandy Odolskiej, lecz z braku dowodów winy został zwolniony. Z pisma KP MO w Nowym Dworze Maz[owieckim] z dnia 18 V 1961 r. wynika, że **Maliszewski** utrzymuje bliskie kontakty z figurantem ich sprawy ks. **Skurą** Piotrem¹⁷. Źr[ódło] TW „Friese” z dnia 4 VII 1959 r. podaje, że w tym okresie krążyła^h hipoteza, że **Maliszewski** jest agentem MSW do śledzenia prawników-katolików¹⁸.

Wyjaśnieniem tej wersji zajęł się specjalnie adw. **Budka** i przeglądnął akta personalne **Maliszewskiego** w Radzie Adwokackiej. Ustalił, że **Maliszewski** zgłosił się do adwokatury w okresie „stalinizmu”, tj. w 1950 r. i powołał się na referencje d[owód]cy KBW. Ponadto w aktach jest notatka, że ww. był zatrzymany przez władze bezp[iecieństwa] i miał poważne zarzuty, z których wyszedł czysto. Fakty te uzasadniały możliwość współpracy **Maliszewskiego** z władzami bezp[iecieństwa], lecz z uwagi na brak konkretnych danych **Budka** i inni doszli do wniosku, że w tej sprawie należy postępować z rezerwą do czasu jej wyjaśnienia. Jak faktycznie sprawa ta została wyjaśniona – nie wiadomo. Należy jednak sądzić, że pozytywnie dla **Maliszewskiego**, gdyż nie został odsunięty do obecnej chwili z grupy prawników-katolików.

Odnośnie adw. **Szczerbińskiego** (71 lat) ustalono, że jest czł[onkiem] [Z]SL przy Ministerstwie Sprawiedliwości. Ponadto udziela się aktywnie społecznie jako przewod[niczący] Kom[itetu] Blokowego i przew[odniczący] Polskiego Kom[itetu] Obrońców Pokoju, L[igi] P[rzyjaciół] Ż[ołnierza] i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. **Córka ww. wyjechała na studia do Paryża i odmówiła powrotu do kraju.**

^h Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Wersja ta była wynikiem przedsięwzięć Wydz[iału] I Departamentu III MSW, który w ten sposób chciał zneutralizować „M”.

ⁱ Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Fakt ten możemy wykorzystać. Proszę ze mną omówić.

¹⁶ Milicja Niepokalanej (Rycerstwo Niepokalanej) – ruch maryjnego zawierzenia utworzony w 1917 r. przez o. Maksymiliana Kolbego podczas studiów w Rzymie. Po powrocie do Polski ideę szerzył początkowo w środowisku zakonnym, następnie także wśród osób świeckich. W 1922 r. ukazał się pierwszy numer czasopisma organizacji „Rycerz Niepokalanej” (w następnych latach wydawano także m.in. „Rycerzyk Niepokalanej” i „Mały Rycerzyk Niepokalanej”). W 1927 r. na działce otrzymanej od księcia Jana Druckiego Lubeckiego wybudował klasztor – Niepokalanów, który stał się centrum Milicji Niepokalanej. II wojna światowa oraz śmierć o. Maksymiliana Kolbego spowodowały zawieszenie działalności organizacji w Polsce. W 1945 r. wznowiono wydawanie „Rycerza Niepokalanej”, a także książek i broszur. Cztery lata później, w 1949 r., komunistyczne władze zlikwidowały drukarnię i szkołę w Niepokalanowie, a w 1952 r. zawiesiły wydawanie piśma. Dopiero w 1981 r. zezwolono na ponowne ukazywanie się gazety.

¹⁷ Piotr Skura (ur. 1905 r.), duchowny. Proboszcz parafii w Zakroczymiu, ukarany grzywną za „nielegalne” zorganizowanie zbiórki pieniężnej na ogrodzenie cmentarza (1959 r.).

¹⁸ Pogłoskę podsycala SB. W „Analizie sytuacji politycznej i przejawów antysocjalistycznej działalności niektórych elementów w adwokaturze oraz wnioski do dalszej pracy operacyjnej” ppłk Stefan Mikołajski i por. Jerzy Kościuczuk stwierdzali: „Ostatnio na skutek naszych posunięć operacyjnych adw. Maliszewski (techniczny organizator tej grupy) złożył deklarację o wstąpieniu do ZSL i wycofał się z aktywnej działalności katolickiej, o czym powiadomił ks. Padacza i innych z hierarchii kościelnej. W zależności od potrzeb i rozwoju sytuacji w tej grupie, przewiduje się dalsze ewent[ualne] kombinacje operacyjne, za pomocą których chcemy doprowadzić do rozbitcia tej grupy”. AIPN, 0236/447, t. 3, Analiza sytuacji politycznej i przejawów antysocjalistycznej działalności niektórych elementów w adwokaturze opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału I Departamentu III MSW ppłk. Stefana Mikołajskiego i starszego oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu III MSW por. Jerzego Kościuczuka, Warszawa, 25 II 1960 r., k. 77.

W sierpniu 1960 r. **Szczerbiński** ubiegał się o wyjazd prywatny do Austrii na zaproszenie znajomego fabrykanta. B[iuro] P[aszportów] Z[agranicznych]¹⁹ załatwiło wyjazd odmownie. Przez TW ustalono, że **Szczerbiński** pragnął na terenie Austrii spotkać się z córką.

Jeśli chodzi o adw. **Pomorskiego** (lat 65), to ustalono, że pracuje on w Zesp[ole] Adw[okackim] nr 24 oraz prowadzi radcostwa. Mieszka w Skolimowie, gdzie jest radcą prawnym MRN i jej radnym (dane przed ostat[nimi] wyborami do rad narod[owych] w 1961 r.). W 1965 r. na sesji MRN w Skolimowie postawił wniosek o usunięcie czł[onków] PZPR z prezydium, motywując tym, że są oni związani dyscypliną partyjną i postępują w pracy społecznej tak jak każą im władze partyjne. Obecnie **Pomorski** czyni starania o przeniesienie się na stały pobyt do Warszawy.

Adw. **Kłosiewicz** Przemysław (lat 32) jest jednym z najmłodszych wiekiem w grupie prawników-katolików. Był członkiem Sodalicii Mariańskiej na uczelni. W 1950 r. był zatrzymany przez b. UBP m.st. Warszawy za aktywny udział w manifestacji na cześć prymasa **Wyszyńskiego**. Obecnie jest adw. w Zespole nr 12. Źr[ódło] „Góral”²⁰ z dnia 11 XI 1960 r. charakteryzuje **Kłosiewicza**, jako osobę o przekonaniach prawicowych i katolickich, bierze czynny udział w pomocy przy organizowaniu wycieczek na rekolekcje do Częstochowy, w organizowaniu odczytów itp., zna osobiście ks. **Padacza**, bywa często w Kurii Metropolitarnej.

II. Analiza materiałów

Analizując całość dotychczas posiadanych materiałów w sprawie krypt. „Pallotyni” należy stwierdzić, iż jest to sprawa ciekawa i zasługująca na aktywne rozpracowanie. Ze względu na małą aktywność w prowadzeniu sprawy i brak nowego dotarcia źródła informacyjnego nie jesteśmy w stanie określić na czym polega obecna działalność wspomnianej grupy, a szczególnie jak są realizowane zamierzenia Komisji Duszpasterskiej Episkopatu ze stycznia br. Dlatego też dalsze rozpracowanie powinno zmierzać w kierunku:

1. Pozyskanie odpowiedniego źródła informacji do wspomnianej grupy celem jej rozpracowania;
2. Ujawnienie działalności antysocjalistycznej grupy prawników-katolików, w tym nowych osób z młodszej generacji;
3. Po zebraniu dostatecznych materiałów przeciąć wspomnianą działalność.

W celu realizacji powyższych zamierzeń planuje się następujące przedsięwzięcia operacyjne:

1. Spośród członków grupy prawników-katolików – **Maliszewskiego**, **Kłosiewicza** i **Szczerbińskiego** – opracować ewent[ualnych] kandydatów na TW, mając na uwadze

¹ Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tow. Czyż. Z grupy tej należy wytypować, opracować i pozyskać kandydata. Po co używać ewentualnie i co macie przez to na myśli.

¹⁹ Biuro Paszportów Zagranicznych w 1958 r. zmieniło nazwę na Biuro Paszportów MSW.

²⁰ Według zachowanych dokumentów organów bezpieczeństwa państwa jako informator/TW/KO ps. „Góral” miał zostać pozyskany Bednarczyk Jerzy. Jerzy Bednarczyk (ur. 1927 r.), prawnik. Absolwent prawa UW (1949 r.), członek Zespołu Adwokackiego nr 5. Miał on zostać wezwany 5 IV 1950 r. przez Wydział I UBP m.st. Warszawy na 26. Komisariat MO w związku ze staraniem uzyskania świadectwa lojalności, niezbędnego do aplikatury. Na tym spotkaniu miał on podpisać zobowiązanie do współpracy jako informator i przyjąć pseudonim „Góral” (kontakt z aparatem represji miał on utrzymywać już od 1947 r.). Celem werbunku było rozpracowanie obywatelki francuskiej Andre Bayard, lokatorki willi jego ojca, a także poprzez kontakty ojca z księdzem Julianem Chrościkiem pozyskiwanie informacji dotyczących warszawskiego duchowieństwa. Od momentu wpisania na listę adwokatów w latach pięćdziesiątych miał informować o nastrojach w środowisku prawniczym. W lipcu 1956 r. z uwagi na dwukrotną dekonspirację miał zostać wyeliminowany z sieci tajnych współpracowników, a dwa miesiące później ponownie zarejestrowany przez Wydział III UdsBP m.st. Warszawy. W październiku 1961 r. ze względu na przyjęcie w poczet kandydatów PZPR przekwalifikowany na KO. Donosy kończą się w 1978 r. Zachowała sięteczka personalna i 16 tomówteczki pracy. AIPN, 00225/83, t. 1–17; *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2, cz. I: *Kronika wydarzeń*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Warszawa 2009, s. 350.

posiadane już materiały i ich odpowiednie wykorzystanie (np. zobowiązanie **Maliszewskiego** w stosunku do władz bezpieczeństwa)^k.

2. Wykorzystać fakt ubiegania się adw. ^a**Lamzaki**^a Marii o wyjazd do Francji do przeprowadzenia rozmowy operacyjnej pod kątem ewentualnego wykorzystania do obserwacji w miejscu pracy uczestnika wspomnianej grupy adw. **Szonert**[a] Stanisława. W perspektywie mieć na uwadze ewentualne wprowadzenie ww. do grupy prawników-katolików.

3. Zorientować się w rozmowie z kontakt[em] obywatelskim „K.F.” o jego możliwości informowania nas o działalności grupy prawników-katolików.

4. Zebrać bliższe dane przez TW „Wolniewicz”, „Góral” i kontakty obywatelskie^l z miejsca pracy pozostałych członków grupy prawników.

^l5. Prowadzić inwigilację korespondencji na figurantów celem ustalenia ich kontaktów, terminów zebrań, konferencji itp.

6. Uzgodnić z Grupą V Wydziału III KW MO Warszawa możliwości wykorzystania ich jednostek sieci na terenie zakładu pallotynów w Otwocku.

^m7. Wyjechać do KP MO Nowy Dwór [Mazowiecki] celem zorientowania się o posiadanych materiałach na adw. **Maliszewskiego** i ks. **Skurę** oraz omówienia wspólnych przedsięwzięć operacyjnych.

W związku z tym, że część uczestników wspomnianej grupy pozostaje w rozpracowaniu Wydziału I Departamentu III MSW niektóre przedsięwzięcia operacyjne będą uzgadniane z ww. jednostkąⁿ.

Termin zaplanowanych czynności do końca IV kwartału.

Kierownik Grupy IV Wydziału III
(-) W[aldemar] Wołpiuk²¹

St. oficer operacyjny Wydziału III
por. (-) W[aldemar] Czyż, kpt.

Odbito w 2. egz.

Druk. K.R. nr 3139/61°

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. I, k. 8–13, mps.

^k Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: jakie zobowiązanie.

^l Powyżej odręcznie nadpisane słowo: jakie?

^l Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Na niektórych, na wszystkich nie ma celu, gdyż chodzi nam tylko o zawiadomienia.

^m Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Napisać pismo.

ⁿ Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: jakie i co? Należy konkretnie pisać.

^o Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem i datą 11 VIII [19]61 [r.] odręczna adnotacja o treści: Odnosnie pkt. 1 uważam, że w sprawie najważniejszym problemem jest pozyskanie TW, dlatego nie można planować albo, albo – lecz konkretnie nastawić się na jedną lub dwie osoby, wszcząć formalnie opracowanie i pozyskać do sprawy.

²¹ Waldemar Jan Wołpiuk (ur. 1933 r.), por./płk, dr hab. Funkcjonariusz organów bezpieczeństwa państwa od sierpnia 1953 r., m.in.: od marca 1958 r. starszy oficer operacyjny, od września 1961 r. kierownik sekcji, od lutego 1963 r. zastępca naczelnika Wydziału III K MO m.st. Warszawy, od listopada 1965 r. naczelnik Wydziału Kontroli Ruchu Granicznego K MO m.st. Warszawy. Od października 1972 r. kierownik Zakładu Metodyki Pracy Kontrwywiadowczej Instytutu Kryminalistyki i Kryminologii ASW, pracownik naukowy Instytutu Nauk Prawnych PAN, wykładowca UW, Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie. *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 1: *Niepokorni*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Warszawa 2008, s. 342.

Nr 3

1961 listopad 22, Warszawa – Wniosek kpt. Władysława Czyża o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy operacyjnej z adw. Ludwikiem Szczerbińskim

^aWarszawa, dnia ^b22 XI^b 1961 r.

Z[astęp]ca naczelnika Wydziału III
w miejscu

Wniosek

o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy oper[acyjnej] z ob.

Szczerbiński Ludwik, s. Jana, urodz[ony] 25 VIII 1890 r., adwokat, zam. Warszawa,
[...]

W[yżej] wym[ieniony] złożył kwestionariusz na wyjazd z wycieczką „Orbis” do Czechosłowacji i Wiednia w okresie 10 XII – 18 XII br. Szczerbiński jest wdowcem, posiada córkę Wandę Szczerbińską¹, która w roku 1957 wyjechała na studia do Paryża i odmówiła powrotu do kraju. W ub.r. Szczerbiński ubiegał się o wyjazd prywatny do Wiednia, lecz odmówiono mu. W grudniu 1960 r. założono sprawę grupową operac[yjnej] obserwacji krypt. „Pallotyni” na grupę prawników-katolików, m.in. Szczerbińskiego Ludwika.

Działalność tej grupy, która jest kierowana przez kurię warszawską w osobie ks. Pada-cza, Olszewskiego², Modzelewskiego i prymasa Wyszyńskiego, polega m.in. na pozyskiwaniu nowych członków, organizowaniu pielgrzymek, odbywaniu tzw. dni skupienia, konferencji, odczytów oraz przeciwstawianiu się na odcinku swojej pracy zawodowej różnym zarządzeniom władz państwowych, jak ustawie o prawie małżeńskim i dopuszczalności przerywania ciąży. Szczerbiński należy do jednych z aktywistów tej grupy. Szczerbiński obok tego, iż jest bigotem, jest również niewyżytym społecznikiem. Należy do ZSL przy Min[isterstwie] Sprawiedliwości, Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, L[igi] P[rzyjaciół] Ż[ołnierza], Komitetu Obrońców Pokoju i [jest] przewodniczącym Komitetu Blokowego. Z danych agenturalnych wynika, że Szczerbiński celowo ubiega się o wyjazd do Wiednia, aby spotkać się z córką, która przyjechałaby z Paryża.

Ostatnio kont[akt] obyw[atelski] – adw. „ŁM” – będąc w Paryżu, na prośbę Szczerbińskiego, zetknęła się z córką Wandą. Z przeprowadzonej rozmowy wynika, że Wanda nie zamierza powrócić do kraju, gdyż urządziła się zawodowo i materialnie, lecz mimo to oboje b. tęsknią za sobą.

Biorąc pod uwagę wiek Szczerbińskiego, pracę zawodową i kupno w ub.r. nowego mieszkania spółdzielczego należy sądzić, iż nie ma on zamiaru pozostać za granicą. Wyr-

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem oraz datą 24 XI [19]61 r. odręczna adnota - cja o treści: Zatwierdzam.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ Wanda Szczerbińska (ur. 1922 r.), pracownik Biblioteki UW, w 1957 r. wyjechała do Francji i odmówiła powrotu do Polski, pracowniczka Instytutu Języków Obcych w Alicante. Z uwagi na odmowę powrotu do kraju została zarejestrowana przez Wydział II K MO m.st. Warszawy w ewidencji ogólnoinformacyjnej. AIPN, 0205/588; AIPN, 1218/11943.

² Franciszek Olszewski, duchowny, kanonik Kapituły Metropolitarnej, kanclerz kurii metropolitarnej.

żenie zgody z naszej strony jest podstawą do przeprowadzenia z ww. rozmowy operacyjnej i w perspektywie pozyskania go jako kont[aktu] obyw[atelskiego] do informowania nas o aktualnej działalności grupy prawników-katolików.

Rozmowa będzie pozorowana naszymi zainteresowaniami zagranicą, przy czym planuje się ją przeprowadzić^c **po umówieniu się z ww^b**.

Odbito 1 egz.

Druk. K.R. Nr 5329/61^d

St. of[icer] oper[acyjny] Wydziału III
(-) Wł[adysław] Czyż, ^b**kpt^b**

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 2, cz. III, k. 65–66, mps.

^c *Skreślono: przed odbiorem paszportu.*

^d *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tow. Czyż. Nie podaliście celu rozmowy. Celem rozmowy jest bliższe rozeznanie działalności grupy, której „Sz” jest członkiem, oraz zdobycie źródła informacji. Kier[ownik] Gr[upy] IV W[ydziału] III.*

Nr 4

1962 styczeń 17, Warszawa – Notatka służbowa kpt. Władysława Czyża z przeprowadzonej drugiej rozmowy operacyjnej z Ludwikiem Szczerbińskim

Warszawa, dnia ^a17 I^a 1962 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa

W dniu 16 bm. odbyłem spotkanie¹ z adw. Szczerbińskim Ludwikiem, który poinformował mnie o przebiegu swojej rozmowy z córką Wandą w czasie pobytu w Wiedniu w połowie grudnia 1961 r. Córka przyjechała do niego z Paryża na okres dwóch ^adni^a. Szczerbiński przeprowadził z nią „ojcowską rozmowę”, w wyniku której Wanda jest skłonna powrócić do kraju po ukończeniu studiów i uzyskaniu dyplomu profesora języka francuskiego z prawem nauczania tylko cudzoziemców. Dyplom ten ma uzyskać w czerwcu br. Następnie ma zamiar wyjechać [...] na południe Francji. Wanda, mówiąc o swoim powrocie do Polski, wyraża jednak obawę, że może być po powrocie prześladowana przez władzę i więcej nie będzie miała możliwości wyjazdu za granicę. Paszportu konsularnego nie posiada. Uczuciowo jest w dalszym ciągu związana z krajem².

Szczerbiński posyłał jej czasopisma: „Nową Kulturę”, „Stolicę” i inne. Obecnie Wanda prosiła, aby „Stolicy” jej nie przysyłał, gdyż z uwagi na jej stan psychiczny działa to ujemnie. Politycznie nigdzie się nie udziela, z emigracją nie utrzymuje żadnych kontaktów za wyjątkiem dalekich krewnych wywodzących się ze starej emigracji polskiej, zam[ieszkałych] pod Paryżem.

Z żadnym mężczyzną nie chce się bliżej wiązać, pragnie być w życiu samodzielna. W zakończeniu zapewniła ojca, że nie pozostawi go samego na stare lata i kwestię powrotu do kraju uzgodni z nim definitywnie po uzyskaniu dyplomu i kuracji.

Następnie poruszyłem ze Szczerbińskim sprawę grupy prawników-katolików. Szczerbiński oświadczył, że przemyślał głęboko tę sprawę, że z charakteru jest b. ostrożny i bojaźliwy i jeśli władze bezpieczeństwa interesują się tą grupą, to wg niego widocznie ma[ją] ku temu uzasadnione podstawy i dlatego ma zamiar wycofać się z dalszej działalności w tej grupie. Czyni to również z tych względów, że może niektórzy z tego środowiska, np. Maliszewski Feliks, który z usposobienia i charakteru jest czasami nieodpowiedzialny i b. aktywny, może narazić innych kolegów, w tym Szczerbińskiego, na nieprzyjemności ze strony władz. Jako stary, znany adwokat i społecznik nie chciałby, aby jego osoba została

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Prezentowana notatka omawia drugie spotkanie z adw. Ludwikiem Szczerbińskim. Pierwsze odbyło się 29 XI 1961 r. przed wyjazdem Ludwika Szczerbińskiego do Wiednia. Do kolejnych spotkań nie doszło. W analizie sprawy „Pallotyni” z września 1963 r. kierownik Grupy IV Wydziału III K MO m.st. Warszawy Antoni Felisz pisał: „Główny problem to lepsze wykorzystanie posiadanej sieci, związanie jej z nami i przełamanie pewnych oporów wewnętrznych. W sprawie tej przeprowadzono dwie rozpoznawcze rozmowy z adw. S. – wyniki niezadowolające”. AIPN, 0999/34, t. 11, Zagadnienie adwokatury, Warszawa, wrzesień 1963 r., b.p.

² Ostatecznie Wanda Szczerbińska nie zdecydowała się na stały powrót do Polski. Przyjechała jedynie do kraju w grudniu 1968 r. na pogrzeb ojca. AIPN, 1218/11943.

zamieszana w jakąś sprawę polityczną. Na moją zwróconą uwagę, że jest zbyt przewrażliwiony i że jego nagłe wycofanie się z tej grupy może rzucić pewne podejrzenie ze strony kolegów i kleru na jego osobę, Szczerbiński oświadczył, iż być może jako starszy człowiek jest trochę przewrażliwiony, lecz argumenty moje nie przekonują go. Co do wycofania się, to nie uczyni tego natychmiast, lecz stopniowo, gdyż chce się zorientować, w jakim kierunku zdąża obecnie działalność kleru opiekująca się grupą prawników. Na zapytanie czy będzie obecny na konferencji u św. Anny w dniu 19 bm. Szczerbiński oświadczył, że nie, gdyż w tym dniu ma dużo pracy zawodowej, niemniej jednak dowie się od kolegów, jaki będzie miała charakter ta konferencja.

Mówiąc jeszcze o decyzji wycofania się z grupy, Szczerbiński nadmienił, iż chodzi tu tylko o same wycofanie się z działalności, natomiast nie przestanie być w dalszym ciągu praktykującym katolikiem. Jak dodał, od dłuższego czasu chodzi tylko do Wojskowego Kościoła Garnizonowego przy ul. Długiej, gdyż ma najbliższej i najbardziej mu odpowiada.

^bSzczerbiński dodał, że charakter naszych rozmów zachowa wyłącznie dla siebie, przy czym wyraził zgodę na dalsze spotkania i rozmowy na powyższe tematy. Na marginesie poruszanych spraw Szczerbiński oświadczył, że grupa prawników-katolików żywo komentuje wymianę depesz Chruszczow – papież, że jest to dobry znak na arenie międzynarodowej i w polityce komunistów z katolikami, że obecny papież bardziej realnie patrzy na te sprawy oraz że może to mieć wpływ na polepszenie stosunków Kościoła katolickiego z władzami w kraju. Grupa ta również wyraża zainteresowanie czy władze partyjno-rządowe zezwolą Wyszyńskiemu na wyjazd do Rzymu na zjazd soboru. Obok prymasa, wg ich zdania, winien pojechać biskup Modzelewski.

Odbito w 2. egz.
Druk. K.I. Nr 256/62

St. of[icer] Wydziału III
(-) W[ładysław] Czyż

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 2, cz. III, k. 70–71, mps.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odrębna adnotacja o treści: Przeprowadzić 1–2 rozmowy, w razie braku efektu zaniechać.

Nr 5

1962 wrzesień 14, Warszawa – Doniesienie TW ps. „Lolek” dotyczące aktywności prawników-katolików

Źródło: „Lolek”¹

Przyjął: Czyż

Warszawa, dnia 14 IX 1962 r.

Tajne

Egz. nr ^a3^a

Doniesienie

W roku 1957, na jesieni, zgłosił się nieżyjący [już] adw. Olchowicz, który zaproponował pomoc przy urządzaniu pielgrzymki religijnej na Jasną Górę. Do tej pomocy zaprosił ww. jeszcze kilkanaście osób, jak: adw. Budkę, Bartkiewicza (nie żyje), Kłosiewicza, Modzelewskiego, Reyndla^b, Niewiarowskiego (nie żyje), Grabowską, Kamińską², Kłosińskiego, Szczerbińskiego, Zbierańskiego³, kilku sędziów i jeszcze kilka osób. Również brał udział w pracach przygotowawczych prof. Wolter⁴.

Prace ww. polegały na urządzaniu pielgrzymki – odbyły się bodajże dwie konferencje w kurii przy ul. Miodowej, na jednej był ks. prymas, były tam omawiane referaty, jakie miały być wygłoszone na Jasnej Górze w czasie uroczystości pielgrzymkowych, z czego jeden referat wygłaszał prof. Wolter, drugi zaś adw. Budka.

Pielgrzymka odbyła się w pierwszych dniach listopada 1957 r. Uczestnicy z Warszawy wyjechali czterema autobusami, reszta wyjechała pociągami. Frekwencja na pielgrzymce była znaczna, jak obliczano około trzy tys. osób. Była to pielgrzymka dla pracowników, dla prawników z całej Polski, wskutek czego, jak zaznaczono, była taka frekwencja.

Program pielgrzymki na Jasnej Górze obejmował zaplanowane nabożeństwa, wygłoszenie dwóch referatów, po czym po dwóch dniach, wszyscy rozjechali się własnymi środkami lokomocji.

W następnym roku bodajże odbyła się również pielgrzymka do Częstochowy, jednak jej zorganizowanie nastąpiło już na podstawie ogłoszeń z ambony w poszczególnych parafiach, frekwencja była znacznie mniejsza, z Warszawy było znacznie mniej uczestników, można

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W tekście: Reindla.

¹ Według zapisów dziennika rejestracyjnego SUSW TW „Lolek” został zarejestrowany 22 IX 1962 r. przez Wydział III K MO m.st. Warszawy, nr rej. 475, 10 III 1970 r. zdjęty z ewidencji, akta zarchiwizowano w Wydziale „C” K MO m.st. Warszawy pod nr 9152/I. Według wypisu z dziennika archiwalnego SUSW pod nr 9152/I zarchiwizowano akta Feliksa Maliszewskiego ps. „Lolek”; teczki: personalna i pracy zostały zniszczone 31 VIII 1988 r. Według zapisu na karcie E-14 zachowanej w Biurze „C” K MO m.st. Warszawy Maliszewski Feliks został zarejestrowany pod nr 475 przez Wydział III K MO m.st. Warszawy. Feliks Maliszewski (ur. 1905 r.), prawnik. Członek zespołów adwokackich nr 21, 38, członek ZSL. AIPN, 797/5115; *Marzec 1968 w dokumentach...*, t. 2, cz. I, s. 398.

² Wanda Bibrowska-Kamińska (ur. 1901 r.), prawnik. Absolwentka prawa UW, członek zespołów adwokackich nr 21, 30. AIPN, 728/52388.

³ Lech Zdzisław Zbierański (ur. 1921 r.), prawnik. Członek zespołów adwokackich nr 8, 32 w Warszawie, lektor języka francuskiego w Specjalistycznej Spółdzielni Pracy Nauczycieli Języków Obcych „Lingwista” w Warszawie. AIPN, 728/83922.

⁴ Władysław Wolter (1897–1986), prawnik, profesor UJ. Członek PAU i PAN, prezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie.

obliczać 50 proc. stanu z pierwszej pielgrzymki. Program jej obejmował, poza nabożeństwami, dwa referaty duchownych.

W czasie uroczystości na Jasnej Górze postanowiono, że prawnicy-katolicy będą mieli konferencje religijne raz w miesiącu w kościele św. Anny (w trzeci piątek miesiąca), konferencje takie były wygłaszane przez różnych księży, jak: bp. Modzelewskiego, ks. Padacza, Ruszczaka, Wójcika i jeszcze kilku innych, bliżej nieznanych. Konferencje miały na celu pogłębienie wiedzy religijnej, następnie kilka razy odbyły się tzw. dni skupienia w Otwocku u ks. pallotynów, po czym spowiedź i komunie, miały one charakter jednodniowy, wykłady religijne odbywały się w miejscowej kaplicy, raz wykładał ks. pallotyn nieznaną, raz ks. Ludwiga, raz jakiś ksiądz z Lublina z KUL. Frekwencja na konferencjach miesięcznych była niewielka, wahała się w granicach 10–50, łącznie z osobami przygodnymi, będącymi uprzednio na wieczornym nabożeństwie.

Od pewnego czasu, w szczególności w ostatnim roku, frekwencja stawała się coraz mniejsza, brały w niej udział przeważnie osoby starsze, przywiązane do swej wiary, posiadały one raczej charakter zanikowy. Urządzenie na przyszłość podobnych konferencji zapowiedziane zostało przed wakacjami i pierwszy taki termin prawdopodobnie w październiku (ma być ogłoszony z ambony w poszczególnych parafiach stolicy).

Warszawa, dnia ... września 1962 r.
„Lolek”

Uzupełnienie informacji spisanych ze słów TW „aŁa”

W związku z odczytaniem listu prymasa Wyszyńskiego w dniu 12 sierpnia br. na ambonach w kościołach warszawskich, treść tego listu wywołała duże zaskoczenie i komentarze w środowisku grupy prawników-katolików. Adw. Budka, Modzelewski, Kłosiewicz i inni mówili, że akcja władz administracyjnych w stosunku do sióstr zakonnych⁵ w Wawrze i pallotynów⁶ w Otwocku była zaskoczeniem dla kleru, gdyż niespodziewano się takowej oraz odbyła się ona bardzo szybko.

Adwokatów katolików najwięcej interesowała strona prawna, tj. czy władze administracyjne przeprowadziły ją zgodnie z przepisami prawnymi, czy władze kościelne były wcześniej powiadomione przez czynniki administracyjne o wykonaniu jej decyzji i nie zastosowały się do niej w przewidzianym terminie. Wy^arażano^a zdanie, że władze administracyjne powinny były podać w jakiś sposób do wiadomości społeczeństwa, jak formalnie było to załatwiane z kurią warszawską, gdyż z treści listu prymasa wynika, że władze administracyjne dokonały wspomnianej akcji bezprawnie i niehumanitarnie. Dlatego też wspomniani wyżej rozmówcy ubolewali mocno nad losem sióstr zakonnych.

⁵ Zakon felicjanek w Wawrze – zdaniem SB – nadawał „kierunek życia religijnego na tym terenie, mając poważny wpływ na rodziców poprzez ich dzieci, a nawet na osoby obojętnie ustosunkowane do religii, gdyż potrafiły tu wytworzyć odpowiedni klimat opinii publicznej, oczywiście tylko od strony fanatyzmu religijnego”. W związku z podobną „antypaństwową” działalnością w 1961 r. rozpoczął się proces kasacji instytucji oświatowych felicjanek w Wawrze. Zlikwidowano wówczas szkołę powszechną, zaś w następnym roku państwo przejęło szkołę średnią i przedszkole. AIPN, 01283/1243, Informacja st. oficera operacyjnego Wydziału III K MO m.st. Warszawy A. Marjańskiej dotycząca prowincji warszawskiej zgromadzenia felicjanek, Warszawa, sierpień 1961 r., k. 318–324.

⁶ Zob. wstęp, przypis nr 5.

Jednocześnie adwokaci katoliccy wyrażają opinię, że winę ponosi również hierarchia kościelna, szczególnie prymas, który zajmuje bezkompromisowe stanowisko i prowadzi do zaostrzenia stosunków Kościoła z państwem. Uważają, że sprawa sióstr zakonnych w Wawrze i oo. pallotyńów mogłaby znaleźć jakieś *modus vivendi*^a, o ile obydwie strony poszłyby na pewne ustępstwa.

W obecnej chwili środowisko grupy prawników-katolików najbardziej interesuje fakt, czy w tej sytuacji prymas Wyszyński otrzyma paszport do Watykanu na sobór. Ogólnie przeważa jednak opinia, że władze państwowe wydadzą jednak paszport Wyszyńskiemu, gdyż w przeciwnym razie zaostrzyłoby to sytuację wewnętrzną w kraju oraz spotkałoby się to z atakami opinii międzynarodowej.

Jeśli chodzi o kontakty z kurią warszawską, to spośród adwokatów-katolików w bliskich stosunkach z biskupem Modzelewskim i Padaczem pozostają adw. Budka, Janczewski^c (radca prawny kurii), Modzelewski (podobno krewny biskupa Modzelewskiego) oraz młody Kłosiewicz Przemysław, ten ostatni ma opinię bigota i jednocześnie b. tchórzliwego. Jest wychowankiem ks. Padacza z okresu Sodalicii Mariańskiej⁷ i Stowarzyszenia „Juventus Christiana”⁸. Brał dwukrotnie udział w składzie delegacji prawników-katolików na audiencji u prymasa. Natomiast adw. Budka, Modzelewski i Janczewski znają się z Padaczem z okresu wspólnych studiów w gimnazjum Władysława IV.

TW „Lolek” podał, że jeśli chodzi o działalność grupy lekarzy-katolików, to odbywają oni podobne konferencje, jak prawnicy w kaplicy obok „Dziekanki” na Krakowskim Przedmieściu. W 1957 r. grupie tej przewodził dr Szymański, znany lekarz chorób dziecięcych w Warszawie. Był on organizatorem pielgrzymki w 1957 r. do Częstochowy i uchodzi za zaufanego prymasa.

TW „Lolek” poinformował mnie, że najbliższa konferencja dla prawników-katolików jest zaplanowana na 3. piątek m[iesią]ca października (19 X 1962 r.) w kościele św. Anny, z tym że nie wiadomo jeszcze, w jaki sposób zostaną powiadomieni jej uczestnicy.

^c W tekście: Jaczewski.

⁷ Sodalicia Mariańska – stowarzyszenie katolickie zapoczątkowane w XVI w., jako organizacja młodzieży szkolnej pobierającej naukę w kolegiach jezuitów. Kasata zakonu jezuitów spowodowała stopniowe zawieszenie działalności. Powolny powrót do życia nastąpił w XIX w. w Galicji. W 1916 r. powołano Sodalicję Akademików, zaś dwa lata później akademiczek w Warszawie. Wyrazem prężności organizacji było powstanie w 1922 r. i 1924 r. dwóch ogólnopolskich związków. Okupacja hitlerowska i powstanie warszawskie znacznie uszczupliły szeregi Sodalicii. Pomimo tego już w październiku 1944 r. grupa akademiczek przebywających na Pradze na nowo podjęła działalność. W powojennej rzeczywistości rozwój Sodalicii przyspieszył we wrześniu 1946 r., kiedy na pierwszym ogólnopolskim zjeździe powołano Ogólnopolski Związek Sodalicii Akademickich. Narastające szykany, aresztowania członków (m.in. Tadeusza Przeciszewskiego i Hanny Iłowieckiej), a przede wszystkim dekret z 5 VIII 1949 r., nakazujący rejestrację wszystkich stowarzyszeń religijnych wraz z podaniem członków, spowodował zawieszenie organizacji przez episkopat Polski.

⁸ Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Juventus Christiana” – wywodzi się z założonego w 1918 r. w Mińsku Litewskim przez ks. Edwarda Szwejnica stowarzyszenia „Juventus Chrystiana”. Działania zbrojne I wojny światowej spowodowały zawieszenie organizacji, zaś część jej członków znalazła się w Warszawie, gdzie w 1921 r. utworzyli Koło Młodzieży Ziemi Mińskiej, a następnie w grudniu 1921 r. „Juventus Christiana”. Rozwój organizacji nastąpił na przełomie 1926 i 1927 r., kiedy 44 osoby złożyły przyrzeczenie organizacyjne. W 1932 r. „Juventus” skupiało 194 członków, zaś poza nim znajdowało się 84 seniorów; utworzono koła m.in. w Wilnie i Lwowie. Okupacja niemiecka spowodowała ogromne straty w szeregach stowarzyszenia. Niektórzy członkowie, tworząc koła w Warszawie, Toruniu, Krakowie, Łodzi, Lublinie i Poznaniu, starali się po wojnie reaktywować działalność, jednak represje wobec członków oraz dekret z 5 VIII 1949 r. zakończyły dalsze funkcjonowanie „Juventus Christiana”.

Zadanie:

Uzgodniłem z TW, że powiadomi mnie o dokładnym terminie konferencji lub ewent[ual-
nych] zmianach oraz poleciłem, aby uczestniczył w konferencji.

Odbito w 3. egzemplarzach

Egz. nr 1 – Wydz[iał] IV MSW

Egz. nr 2 – teczka robocza

Egz. nr 3 – do sprawy oper. obserw.

Druk. H.Z./Nr 3873/62.

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. II, k. 81–84, mps.

Nr 6

1963 kwiecień 22, Warszawa – Notatka służbowa kpt. Władysława Czyża ze spotkania z TW ps. „Ł” dotycząca konferencji prawników-katolików z prymasem Wyszyńskim w kościele św. Anny w kwietniu 1963 r.

Warszawa, dnia 22 kwietnia 1963 r.

Tajne
Egz. nr ^{a1}

^bNotatka służbowa

W dniu 22 bm. odbyłem spotkanie z TW „Ł”, która podała, co następuje. W dniu 19 bm. o godzinie 19.00 w kościele św. Anny w kaplicy św. Władysława odbyła się konferencja dla prawników-katolików.

Obecnych było około 20 osób, m.in. adw. Modzelewski¹ (senior), Włodarski, Niebojewska², Szczerbiński Ludwik, sędzia Galiński z żoną, Kotecka Zofia i jej siostra – z zawodu sędzia. Konferencję prowadził ks. Padacz na temat uchwał synodu warszawskiego z lipca ub.r., a którego uchwały zostały zatwierdzone w styczniu br. Padacz omawiał niektóre punkty tej uchwały, szczególnie w odniesieniu do liturgii. Podał, że przygotowuje się do druku większą ilość egzemplarzy tej uchwały, która zostanie doręczona do przestudiowania członkom grupy prawników-katolików. Dalej apelował do prawników o przestrzeganie moralności katolickiej w życiu prywatnym i zawodowym – że po zlikwidowaniu różnych bractw kościelnych, których zadaniem było m.in. przeciąganie niewierzących na wiarę katolicką, rolę tę powinni spełniać obecnie członkowie grupy prawników-katolików. Ogólnie podawał przykłady, że szereg osób niewierzących nawraca się na wiarę katolicką, co świadczy o sile tej wiary. Na zakończenie konferencji ks. Padacz poinformował zebranych, że w dniach 27–28 odbędzie się do Częstochowy pielgrzymka grupy prawników, którą pokieruje ks. Padacz.

Przewidziany jest udział prymasa Wyszyńskiego. Wyjazd ma nastąpić w piątek 26 bm. Stroną organizacyjną mają się zająć siostry Koteckie, Modzelewski i Budka, którzy w środę – 24 bm. powiadomią szczegółowo chętnych na pielgrzymkę o sprawach organizacyjnych. Po zakończeniu konferencji siostry Koteckie i część mężczyzn pozostały na prośbę ks. Padacza w celu omówienia sprawy pielgrzymki. Padacz nadmienił, że w maju planuje konferencję u sióstr zakonnych w Laskach k. Warszawy oraz konferencję u św. Anny, na której biskup Modzelewski omówi dalszy cykl na temat synodu warszawskiego i soboru watykańskiego.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: T. Czyż. Zwrot.

¹ Mściław Modzelewski (ur. 1900 r.), prawnik. Członek Zespołu Adwokackiego nr 12 w Warszawie.

² Maria Niebojewska (ur. 1915 r.), prawnik. Absolwentka prawa UW (1938 r.), członek zespołów adwokackich nr 21, 30 w Warszawie. AIPN, 728/54742.

Wojciech Kujawa

Rozmówczyni poinformowała mnie, że wyjeżdża na niedzielę do rodziców w Piotrkowie i o ile jej czas pozwoli, to pojedzie stamtąd na pielgrzymkę do Częstochowy.

Jednocześnie umówiono, że w dniu 25 bm. poinformuje mnie o szczegółach organizacyjnych dot. pielgrzymki.

Odbito w 3. egzemplarzach

Druk. H.Z./Opr. C.W./G.IV.

St. ofic[er] oper[acyjny] Wydziału III

(-) Wł[adysław] Czyż

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. II, k. 101–102, mps.

Nr 7

1964 grudzień 31, Warszawa – Doniesienie TW ps. „Ł” dotyczące corocznego spotkania opłatkowego prawników-katolików z prymasem Wyszyńskim

Źródło: „Ł”
Przyjął: Feliś¹

Warszawa, dnia 31 XII 1964 r.

Tajne
Egz. nr ^a2^a

^b**Doniesienie**
(ze słów)

W dniu 29 XII 1964 r. od godz. 19.20–21.00 w Pałacu Prymasowskim odbyło się spotkanie prawników-katolików z kardynałem Wyszyńskim. Obecnych było około 100 osób. Poza Wyszyńskim był obecny ks. prałat Padacz i ks. Wójcik. Spotkanie zagałł adwokat Budka, witając w imieniu zebranych kardynała Wyszyńskiego. W bieżącym roku spotkanie zostało zorganizowane inaczej niż w roku ubiegłym. Został ustawiony tzw. stół przydzielony, za którym usiedli: w środku kardynał Wyszyński, obok niego Budka, z drugiej strony kardynała żona mecenas Kijasa² ([...], potem była we Francji) i nieznaną adwokat z dużymi klapiastymi uszami, który przeważnie drzemał, zwracając swym zachowaniem uwagę zebranych (nazwisko nieznaną).

Kardynał Wyszyński w przemowie swej poruszył sprawy soborowe – mówiąc jedynie na tematy religijne. W końcowej fazie przemówienia oświadczył, że państwo nadal ingeruje w sprawy Kościoła w postaci różnych wizytacji w seminariach duchownych, mimo że konwencja międzynarodowa gwarantuje swobodę. W ostatnim czasie PRL ratyfikowała^c tę konwencję, co zostało ujęte w Dzienniku Ustaw z listopada br. stąd też państwo winno przestrzegać międzynarodowych umów, pod którym[i] się podpisuje.

Kardynał Wyszyński, omawiając sprawy soborowe, rozwoził się o roli M[atki] Boskiej. Łamiąc się opłatkami mówił, że mamy fikcyjność prawa, że rola adwokatów jest trudna w nowym ustawieniu ich (dot. ustawy o adwokatach). Zwrócił się z apelem do zebranych, aby wiosną licznie uczestniczyli w pielgrzymce do Częstochowy. Termin pielgrzymki będzie podany oddzielnie.

Na opłatku m.in. byli: sekretarz sądu Wiśnioch, jeden z sędziów (nazwiska nie pamiętam), kilka pracownic sądu pow[iatowego] i woj[ewódzkiego] oraz adw. Kłosiewicz, Panarski, Kalisko z żoną, mecenas Kijas, mec. Modzelewski, Bartczak³, Warecki⁴ i inni, znam ich

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Z lewej strony dokumentu nieczytelna adnotacja.*

^c *W tekście: reaktyfikowała.*

¹ Antoni Feliś (ur. 1922 r.), por./ppłk. Funkcjonariusz organów bezpieczeństwa państwa w latach 1948–1978, m.in.: od lipca 1959 r. kierownik grupy Wydziału III K MO m.st. Warszawy, od lipca 1968 r. zastępca naczelnika Wydziału III K MO m.st. Warszawy. *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec organizacji „Ruch”*, wybór, wstęp i oprac. P. Byszewski, Warszawa 2008, s. 108.

² Mieczysław Kijas (ur. 1905 r.), prawnik, dr. Absolwent prawa UJ, członek Zespołu Adwokackiego nr 25 w Warszawie. AIPN, 1005/167581.

³ Tomasz Jan Bartczak (ur. 1904 r.), prawnik. Radca prawny w Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy, członek Zespołu Adwokackiego nr 1 w Warszawie.

⁴ Aleksander Warecki (ur. 1915 r.), prawnik. Członek Zespołu Adwokackiego nr 19 w Warszawie.

z widzenia. Z niektórymi osobami rozmawiał osobiście ks. Padacz i Wójcik na tematy osobiste.

W środowisku adwokatury sytuacja nadal nie **zmienia się**^a. W dalszym ciągu trwają niezadowolone stosunki w zespołach na tle różnicy w osiąganych obrotów przez poszczególnych adwokatów. Np. w Zespole nr 30 odbyła się wczoraj burzliwa dyskusja w związku z niewyrażaniem minimum obrotów. Większością głosów ograniczono wypłacanie minimum adw. Lutowskiemu oraz starano się nakłonić adw. Garbaczewskiego^{d5} i Bronikowskiego^{e6}, aby poszli na emeryturę, gdyż w żaden sposób nie mogą osiągnąć obrotów 4000 zł. Tak Garbaczewski, jak i Bronikowski odmawiają pójścia na emeryturę.

Zadanie:

Proszę przeprowadzić rozmowę z adw. Dyszlewskim⁷ na temat spotkania z kardynałem oraz zorientowania się, jakie znaczenie mają aktywiści świeccy współdziałający z kurią. Nadal obserwować zjawiska zachodzące w warszawskiej adwokaturze.

Notatka: „Ł” podał[a], że adw. Dyszlewski nie był na spotkaniu prawników-katolików 29 XII 1964 r. Jak się wyraził w czasie spotkań z nią – [nie]obecność jego jest usprawiedliwiona, ponieważ bierze on udział w spotkaniu z medykami. Ze względu na brak czasu „Ł” nie była w stanie omówić szczegółów tej sprawy.

Odbito w 3. egz.

Druk I.Ch. opr. F.

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 2, cz. III, k. 92–93, mps.

^d W tekście: Gorbaczewski.

^e W tekście: Branikowskiego.

⁵ Józef Garbaczewski (ur. 1895 r.), prawnik. Absolwent prawa UW, żołnierz w kampanii wrześniowej, PSZ na Zachodzie, w 1947 r. powrócił do Polski, radca prawny Centrali Handlowej Przemysłu Drzewnego, członek Zespołu Adwokackiego nr 30 w Warszawie.

⁶ Antoni Bronikowski (ur. 1896 r.), prawnik. Radca prawny Zawierciańskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego, członek zespołów adwokackich nr 30 i 37 w Warszawie.

⁷ Kazimierz Dyszlewski (ur. 1921 r.), prawnik. Żołnierz AK, absolwent prawa UW, radca prawny w URM, członek Zespołu Adwokackiego nr 25 w Warszawie. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy. AIPN, 0224/913.

Nr 8

1965 lipiec 5, Warszawa – Wniosek o zakończenie sprawy kryptonim „Pallotyni”

^aZatwierdzam^b^cWarszawa^c, dnia ^c5 VII^c 196^c5^c r.

Tajne

Wniosek
o zakończenie sprawy^cEwidencyjno obserwacyjna^c, krypt. ^cPallotyni^c, nr rejestr[acyjny] ^c685^c.
^cOfic[er] oper[acyjny] Wydziału III Stykowski Stanisław^{c1}

W wyniku prowadzenia wymienionej wyżej sprawy stwierdziłem, że: **„sprawa krypt. „Pallotyni” została założona w 1960 r. na grupę osób wywodzących się ze środowiska adwokackiego. Jest to tzw. grupa prawników-katolików, w skład której wchodził m[ieędzy] innymi adw. adw. Szczerbiński Ludwik, Pomorski Juliusz, Witkowski Lucjan. Działalność grupy prawników-katolików polegała na pozyskiwaniu nowych członków i organizowaniu pielgrzymek do Częstochowy. Zebrania ww. grupy odbywały się w kościele św. Anny, kurii warszawskiej i u ks. pallotynów. Odbywali również tzw. dni skupienia, na których wygłaszane były pogadanki i odczyty przez ks. Padacza i Modzelewskiego, a które miały na celu przeciwstawianie się zarządzeniom władz państwowych, jak np. ustawie o dopuszczalności przerywania ciąży. Od 1963 r. wspomniana grupa powoli rozpada się, część jej członków z powodu choroby przestała uczestniczyć w spotkaniach, część natomiast zaniechała uczestniczenia w spotkaniach. Mimo iż obecnie pozostali członkowie w dalszym ciągu odbywają raz w miesiącu „dni skupienia”, nie mają one jednak charakteru politycznego, a ograniczają się do odbywania wspólnych modlitw i nauk religijnych. W tym stanie rzeczy wnoszę o przekazanie sprawy ewidencyjno obserwacyjnej do archiwum tut. Wydziału „C”. Proponuję jednocześnie o pozostawienie nazwisk osób przechodzących w niniejszej sprawie w kartotece na okres 10 lat ze względu na utrzymywanie kontaktów z kurią biskupią^c.**

W związku z powyższym wnoszę o:

1. **Zakończenie** dalszego prowadzenia ww. sprawy i przekazanie jej do składnicy materiałów operacyjnych ... celem przechowania przez okres 10 lat.

^a Pominięto stale elementy formularza dokumentu.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem i datą 5 VII [19]65 [r.] pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

¹ Stanisław Stykowski (ur. 1930 r.), sierż./kpt. Funkcjonariusz organów bezpieczeństwa państwa w latach 1963–1983, m.in.: od stycznia 1963 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału I Biura „W” MSW, od listopada 1963 r. oficer operacyjny Wydziału III K MO m.st. Warszawy, od września 1965 r. do lipca 1966 r. słuchacz Szkoły Oficerskiej nr 1 CW MSW w Legionowie, od września 1966 r. oficer operacyjny Wydziału III KS MO w Warszawie. AIPN, 0967/256, Akta osobowe funkcjonariusza.

Spośród osób zarejestrowanych w danej sprawie pozostawić należy w kartotece elementu przestępczego i podejrzanego niżej wymienione osoby:

- 1) ^cPomorski Juliusz, s. Fryderyka, Anny, 7 IV 1896 r.
- 2) Witkowski Lucjan, s. Juliana, Adrianny, 6 IX 1900 r.
- 3) Szczerbiński Ludwik, s. Jana, Julianny, 25 VIII^d 1890 r.^{ce}

Natomiast niżej wymienione osoby należy wycofać z kartoteki elementu przestępczego z następujących powodów:^e

2. **Zastrzeżenie:** wydawać – nie wydawać bez porozumienia się z jednostką, która złożyła sprawę na przechowanie.

Przekazanie ww. sprawy do archiwum ^cWydz[iału] „C” K MO m.st. Warszawy^c za pośrednictwem ... celem dalszego jej prowadzenia^f.

„Zgadzam się”^g

Źródło: AIPN, 0208/2079, t. 1, cz. III, k. 21–22, mps.

^d W tekście: IV.

^e Pominięto niewypełniony fragment dokumentu.

^f Poniżej nieczytelny podpis.

^g Poniżej nieczytelny podpis – por.

Tom. I.

KOMITET DO SPRAW BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

ŚCISLE TAJNE

JAWNE
 na podstawie art. 66 ust. 3 w związku z art. 2 pkt 1
 ustawy z dnia 22 stycznia 1999r. o ochronie informacji
 niejawnych (Dz.U. Nr 11 poz. 95 z późn. zm.)
 data oceny
 treść i naczytno
 podpis
 podpis przeznaczenia

N.D.P.

**SPRAWA
EWIDENCYJNO - OBSERWACYJNA**

Nr 135

2362/III

Wydział „C” K.M.M.O. m. st. Warszawy
 ZAREJESTROWANO
 W EWIDENCJI SPRAW
 Nr 135
 Data 27.10.60 podpis

Wydział „C” K.M.M.O. m. st. Warszawy
 ZAREJESTROWANO
 W EWIDENCJI SPRAW
 Nr 135
 Data 10.10.60 podpis

Nr archiwalny	2362/III
Kategoria akt	III

Zaczęto dn. 195 r.

Zakończono dn. 195 r.

IPN BU 0208/2073 t. 1

AIPN

Okladka akt sprawy kryptonim „Pallotyni”
(użyto starych formularzy KdsBP)

DOKUMENTY